

Ne-svoboda, despotie a totalitarismus v kultuře a v kulturních dějinách

Oppresion, Despotism and Totalitarianism in Culture and Cultural History

Radomír Vlček (ed.)

**Česká společnost pro slavistická,
balkanistická a byzantologická studia, z. s.**

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

**Česká společnost pro slavistická,
balkanistická a byzantologická studia**

**SLOVANSKÝ
SÚSTAV**

HISTORICKÝ ÚSTAV

Akademie věd České republiky

INSTITUTE OF HISTORY

Czech Academy of Sciences

Praha – Brno 2020

Hannah Arendtová roku 1963

Hannah Arendtová (1906–1975) sledovala v díle *O původu totalitarismu* dvě historické formy totalitní vlády, nacistické Německo a stalinské Rusko. Věnovala se přitom politickým, stejně jako alespoň náznakem nepochitickým aspektům. Od vydání díla *O původu totalitarismu* již uplynulo bezmála sedmdesát let. Na počátku nového tisíciletí oživila Sheila Fitzpatricková s Michailem Geyerem myšlenku komparace totalitních vlád 20. století. Výsledkem se stala unikátní i do češtiny přeložená publikace *Za obzor totalitarismu*. Obdobným směrem se při analýze ne-svobody a totalitarismu ovšem ubíral již François Furet (např. česky *Minulost jedné iluze. Esej o ideji komunismu ve 20. století*).

Podobným způsobem se před léty pokusila vysvětlit podstatu, ale i aktuální nebezpečí nesvobody či dokonce totalitarismu, i bývalá americká ministryně zahraničí s českými kořeny Madeleine Albrightová (česky *Fašismus. Varováni!*). Tento velmi stručný výčet autorů naznačuje, že téma Ne-svobody, despotie a totalitarismu je stále živé. K tomu přistupuje aktuální dění, jež tento názor podporuje. Považujeme proto za nutné zmíněné téma znovu otevřít a přitom je rozšířit o pohled na nepochitickou stránku věci. Ovšem s reflexí politických a ideologických aspektů.

Cílem projektu Ne-svoboda, despotie a totalitarismus v kultuře a v kulturních dějinách je nejen připomenutí, jak se v poměrně nedávné minulosti (ve 20. století) prosazovaly totalitní praktiky a vytvářelo prostředí „ne-svobody“, které deformovalo či dokonce znemožňovalo svobodné konání, ale i upozornění na působení fenoménu despotie a ne-svobody ve starších dějinách: od starověku, přes středověk, novověk až k moderním dějinám. Kulturní dějiny, v jejichž rámci se má tematika pohybovat především, jsou vymezovány v intencích chápání britského historika Petera Burka (*1937) jako obraz a konání dějin sahající za rámec politických, hospodářských, sociálních a právních dějin i dějin idejí a ideologií, ale zároveň s nimi úzce související, jimi ovlivňované a zpětně na ně působící. Takto pojaté kulturní dějiny se bez sond do politických, hospodářských, sociálních a právních dějin, stejně jako dějin idejí a ideologií i širších politických pohledů neobejdou.

Projekt rozvíjí tradici česko-slovenských mezinárodních projektů věnovaných kulturním dějinám (I. *Stav a perspektivy výzkumu kulturních dějin ve střední Evropě*; II. *Spolky – 100 let*; III. *Kult v dějinách*). V intencích toho hodlá zohlednit kulturní dějiny s možným záběrem nejen do historického, ale i literárního, filozofického či uměnovědného spektra.

* * *

In her *The Origins of Totalitarianism*, Hannah Arendt (1906–1975) traced two historical forms of totalitarian rule – those found in Nazi Germany and Stalinist Russia – studying both their politics and aspects that seemed at least in part non-political. Almost 70 years have passed since its publishing. Meanwhile, at the beginning of the new millennium, Sheila Fitzpatrick and Michail Geyer pioneered the idea of comparing the totalitarian governments of the 20th century. This idea bore fruit in the form of the unique publication *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared* (which also saw a Czech translation). François Furet took a similar direction years earlier

in his analyses of oppression and totalitarianism (e.g. in his *The Passing of an Illusion: The Idea of Communism in the Twentieth Century*). Former US Secretary of State Madeleine Albright, with roots here in the Czech Republic, attempted years ago to describe both the foundation and the pressing danger of oppression, and even totalitarianism, in her *Fascism: A Warning*. This brief listing should make it clear that the topic of Oppression, Despotism, and Totalitarianism remains very topical. Current events make it even clearer. We are therefore convinced that it is necessary to reopen this topic and widen our horizons, further including the non-political aspects, while still reflecting upon the political.

This project, named Oppression, Despotism and Totalitarianism in Culture and Cultural History, aims to both reflect on how totalitarian practice was enforced in the recent past (the 20th century), creating an “un-free” environment and deforming (or even incapacitating) one’s opportunity to live a free life, and point out the influence of despotism and oppression in the more distant past – in the Classical era, the Middle Ages, and the Early Modern period, all the way up to contemporary history. The subject will mainly be viewed through the optics of cultural history, which was defined by Peter Burke (*1937) as an image and performance of the past reaching past the framing comprising political, economic, social and legal history, as well by the history of ideas and ideologies, while still maintaining a connection to these, including mutual influencing. When thus defined, cultural history’s existence inevitably requires excursions into political, economic, social and legal history and the history of ideas, ideologies, and political views.

The planned project is founded upon a long-lived tradition of Czecho-Slovak international conferences focused on cultural history (Year 1: *The Current State and Prospects of Cultural History in Central Europe*; Year 2: *Fellowships – A Centenary*; Year 3: *Cults in History*). In this spirit, the symposium plans to make room for cultural history with all the possible overlaps into not only the historical, but also the literary and philosophical spectrum, as well as the history of art.

Jan BUREŠ, PhDr., Ph.D.

Kulturní politika Komunistické strany Československa ve třetí československé republice (1945–1948) jako počátek totalizace české kultury

Příspěvek *Kulturní politika KSČ ve třetí československé republice (1945–1948) jako počátek totalizace české kultury* se zaměří na analýzu cílů a záměrů kulturní politiky KSČ, realizované ve třetí republice. Pojednává o nich v rámci snahy o „získání většiny národa“, tedy jako součást politické agendy strany, jejíž vedení chtělo právě prostřednictvím změny státem preferovaných kulturních vzorů proměnit českou společnost tak, aby na jedné straně odmítla prvorepublikovou tradici svobodného prostoru pro všestranný rozvoj kultury, a na druhé straně přijala totalizující kulturněpolitické přístupy a vzory, uplatňované v Sovětském svazu.

Hlavním cílem je ukázat, která klíčová opatření, přijímaná v této době kompetentními orgány ovládanými komunisty, zásadním způsobem již v období před únorem 1948 proměnila legislativní prostředí v oblasti kultury a umění, organizaci a strukturu kulturních a uměleckých institucí, jakož i jejich personální složení tak, že vedlo k omezování prostoru svobody v uměleckém prostředí. To pak bylo následně po únorovém převratu již pouze dokonáno.

Jde o to sledovat postoje a rozhodnutí klíčových osobností, které kulturní politiku KSČ po válce prosazovaly: ministra informací Václava Kopeckého, vedoucího Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Gustava Bareše, místopředsedy Kulturní jednoty Ladislava Štolla. Sledovány budou rovněž postoje ministra školství v letech 1945–1946 Zdeňka Nejedlého a slovenského pověřence školství a osvěty Ladislava Novomeského. Pozornost bude též věnována obecněji institucionálnímu působení vedení KSČ v čele s Klementem Gottwaldem na organizaci kultury a kulturní politiku vůbec.

V příspěvku se vedle klíčových organizačních a legislativních změn v organizaci kultury pokusíme ukázat také to, jaká témata preferovala KSČ v poválečné kultuře. V tomto smyslu se zaměříme především na otázku utváření pozitivního obrazu Sovětského svazu v poválečné republice, které bylo komunisty založeno zejména na klíčovém argumentu o rozporu mezi upadajícím Západem (krize kapitalismu ve 30. letech, „mnichovská zrada“) a vycházející hvězdou pokrokové východní ideje komunismu, ztělesněné rolí SSSR jako osvoboditele střední Evropy a Československa a jako nositele nejen nového modelu politického uspořádání („lidová demokracie“), ale také nového typu tzv. socialistického umění.

Jan BUREŠ, PhDr., Ph.D.

***The Cultural Policy of the Communist Party
of Czechoslovakia in the Third Czechoslovak Republic
(1945–1948) as the Dawning of Czech Culture’s
Totalitarian Transition***

The Cultural Policy of the Communist Party of Czechoslovakia in the Third Czechoslovak Republic (1945–1948) as the Dawning of Czech Culture’s Totalitarian Transition focuses on an analysis of the goals and aims of the cultural policy implemented by the Party during the Third Republic. It discusses them in the framework of the effort to “win over the national majority” – that is, as a part of the political agenda of a party that wished to change Czech society via a change in the State’s preferred cultural models such that society would reject the First Republic’s tradition of an unrestricted space for the universal development of culture while accepting the cultural-politics approaches and models employed in the Soviet Union.

Its main goal is to show that the key measures passed in this period by the Communist-controlled authorities had already transformed the legislative environment before 1948 within culture and art, the organization and structure of cultural and artistic institutions, and likewise their staffing, leading to a restriction of the space for freedom in the artistic environment. This restriction process then merely culminated after the 1948 coup.

The aim here is to track the stances and decisions by the key figures that advanced the Party’s cultural policy just after the war: Václav Kopecký, the Minister of Information; Gustav Bareš, the head of the Culture and Promotion Division of the Party’s Central Committee, and Ladislav Štoll, the vice-chairman of the Culture Unit. Stances taken by Zdeněk Nejedlý, the Minister of Education, in 1945–1946, and by Ladislav Novomeský, the Slovak commissioner for schools and education, will be examined as well. The institutional action of the Party leadership, with Klement Gottwald at its fore, upon the organization of culture and cultural policy overall will be examined as well.

In this paper, alongside key organizational and legislative changes in the cultural establishment, we additionally attempt to show readers what topics were given preference by the Party in postwar culture. Here we primarily focus on the matter of shaping a positive image of the Soviet Union in the postwar republic; the Communists primarily founded their efforts here upon a key argument surrounding the conflict between a West in decline (the crisis of capitalism in the 1930s; the “Munich Betrayal”) and the rising star of the progressive Eastern concept that was communism, embodied in the USSR’s role as the liberator of Central Europe and specifically Czechoslovakia, and as the bearer of both a new model of political organization (the “people’s democracy”) and a new type of art (“socialist art”).

Václav ČERMÁK, Mgr., Ph.D.

Eva Fojtíková a pražská rusistika v 70. a 80. letech 20. století

Příspěvek bude zaměřen na problematiku prosazování kulturní politiky KSČ ve filologicky zaměřené rusistice v průběhu 70. a 80. let 20. století. Autor se na příkladu Evy Fojtíkové, profesorky starší ruské literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, pokusí rozebrat její tendenci implementovat do českého prostředí výsledky sovětské literárněvědné rusistiky za každou cenu. Současně se bude zabývat otázkou, nakolik byla činnost Evy Fojtíkové v tomto období motivována snahami politicky ovlivnit budoucí rusisty. Její působení bude konfrontováno zejména s vědeckou a pedagogickou činností prof. Světlý Mathauserové.

Václav ČERMÁK, Mgr., Ph.D.

Eva Fojtíková and Prague Russian Studies in the 1970s and 1980s

This paper focuses on how the Communist Party's of Czechoslovakia cultural policy was promoted within philologically oriented Russian Studies in the 1970s and 1980s. Using the example of Eva Fojtíková, a professor of old Russian literature at the Charles University Faculty of Arts in Prague, the paper examines her efforts to implement the results of Soviet Russian Literary Studies into the Czech milieu at any cost. It also explores the following question: to what extent were Fojtíková's activities in this period motivated by efforts to influence future Russian Studies scholars' political attitudes? Her activities are primarily compared with the scholarship and education activities of prof. Světlá Mathauserová.

Zdeněk DOSKOČIL, PhDr., Ph.D.

Básník Ladislav Novomeský v éře pozdního stalinismu a poststalinismu

Básník, novinář a politik Ladislav Novomeský se v padesátých letech 20. století stal obětí hledání „třídního nepřítele“ v komunistické straně. Byl obviněn z tzv. slovenského buržoazního nacionalismu, zbaven funkcí a záhy uvězněn. Po jeho zatčení byla proti němu rozpoutána propagandistická kampaň, která měla zdiskreditovat jeho dosavadní literární a kulturně-politickou činnost. Zapojila se do ní i řada jeho přátel a spolupracovníků z řad slovenských intelektuálů. Ve vyšetřovací vazbě Novomeský podlehl nevybíravému psychickému a fyzickému nátlaku a nechal se dotlačit k tomu, aby falešně svědčil proti svým politickým souputníkům (Vladimír Clementis, Gustáv Husák), což mu způsobilo psychické trauma až do konce života. Po podmíněčném propuštění z vězení (prosinec 1955) básník nebyl rehabilitován a živořil na okraji společnosti (zákaz publikování a trvalého pobytu na Slovensku). S vlastní vězeňskou anabází se vyrovnával ve své nejnovější poezii, do níž se promítala i osobní reflexe tzv. kultu osobnosti a nastupujícího chruščovovského tání. V této souvislosti se příspěvek pokusí z více úhlů nastínit, jak se drsná žalářnická zkušenost odrazila v Novomeského psychice a myšlení, jak poznamenala básníkův náhled na svět a vlastní dosavadní život, jak ovlivnila jeho postoj k marxisticko-leninské ideologii a perspektivám socialistického projektu. Přispěje k širší analýze postojů levicových intelektuálů ke komunistické straně a bezskrupulózně jednající politické moci na pozadí kulturních a politických dějin éry pozdního stalinismu a poststalinismu.

Zdeněk DOSKOČIL, PhDr., Ph.D.

The Poet Ladislav Novomeský in the Era of Late Stalinism and Post-Stalinism

In the 1950s, the poet, journalist, and politician Ladislav Novomeský fell prey to the hunt for a “class enemy” within the Communist party. He was accused of “Slovak bourgeois nationalism,” stripped of his posts, and imprisoned soon afterwards. After his imprisonment, a propaganda campaign was unleashed against him, with the aim of discrediting his previous literary and cultural/political activities. A number of his friends and colleagues from among the Slovak intelligentsia took part in them. During his pre-trial detention, Novomeský succumbed to the heavy mental and physical pressure, letting himself be forced into a false testimony against his political fellow-travelers (Vladimír Clementis and Gustáv Husák) – a failure that traumatized him for the rest of his life. Even after his conditional release from prison in December of 1955, this poet was never rehabilitated. He languished at the edge of society, having been banned from publishing, and from permanent legal residence in Slovakia. He came to terms with his prison tribulations in the last of his poetry, into which his personal reflections on the “cult of personality” and the rising Khrushchev Thaw were also reflected. Our paper attempts to outline, from several angles, how Novomeský’s brutal experience in jail changed his view of the world and of his own life to date, and how it influenced his stance towards Marxist-Leninist ideology and the perspectives of the socialist project. It aims to support a broader analysis of stances by leftist intellectuals towards the Communist party and unscrupulous behavior by political power-bearers against the backdrop of late-Stalinist and post-Stalinist cultural and political history.

Viktorie GRUZDINSKAJA

Návštěva profesora A. L. Sidorova v Československu v letech 1946–1947: mezi vědeckou výměnou a intelektuální expanzí

Příspěvek je věnován návštěvě sovětského historika, profesora moskevské univerzity Arkadije Lavroviče Sidorova v Československu v letech 1946–1947. Tento muž nebyl pouhou úřední osobou, nýbrž se těšil přízni nejvyšších autorit. Jeho cesta, jež trvala pět měsíců, byla jednou z prvních oficiálních návštěv sovětských vědců v Československu po druhé světové válce. Sidorovova návštěva zahrnovala přednášku o historii SSSR na Karlově univerzitě v Praze a na Univerzitě Komenského v Bratislavě, veřejné projevy ve Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR, ve studentských diskusních klubech a některé další.

Co za návštěvou profesora Sidorova stálo? Bylo to obnovení vědeckých kontaktů, prezentace sovětské vědy nebo „vývoz“ marxisticko-leninských pouček? Odpovědi na tyto otázky částečně poskytují archivní materiály ze Sidorovových osobních fondů v Ruské státní knihovně a dokumenty z archivu Ruské akademie věd. Tyto zdroje jsou podrobnou zprávou o profesorově cestě se zajímavými charakteristikami politiků a vědců, s nimiž se setkal, a se stručnými informacemi o navštívených vědeckých institucích specializujících se na oblast slavistiky. Kromě toho existuje kopie konceptu Sidorovovy přednášky o moderní sovětské historiografii a dopisy českých a slovenských vzdělanců. Nesmírně zajímavými jsou důkazy o stycích Sidorova s ruskými emigranty v Praze. Jednalo se o setkání dvou různých tváří – Ruska sovětského a emigrantského. Sidorovova návštěva je zajímavá také z hlediska toho, že spadala do doby před nastolením komunistické moci v Československu v únoru 1948 a před sovětizací československé vědy. Kritický rozbor této návštěvy nadto nabízí příležitost pochopit, jak bylo československé vědecké prostředí hodnoceno v oficiálním sovětském vědeckém diskurzu prvních poválečných let.

Viktorija GRUZDINSKAJA

***Visit of Professor A. L. Sidorov to Czechoslovakia
in 1946–1947: between the scientific exchange
and intellectual expansion***

The paper is dedicated to the visit to Czechoslovakia in 1946–1947 of a Soviet historian, professor of Moscow University Arkady Lavrovich Sidorov, who was not just an official person, but enjoyed the favor of the supreme authorities. This travel, which lasted five months, was one of the first official visits of Soviet scientists to Czechoslovakia after the Second World War. Sidorov's visit included lectureship on the history of the USSR at Charles University in Prague and at the Comenius University in Bratislava, public speaking at the Society for Cultural Relations with the USSR, and at student discussion clubs, etc.

What is behind the visit of Professor Sidorov? Was it the restoration of scientific contacts, the presentation of Soviet science, or the export of Marxist-Leninist knowledge? The answers to these questions are provided partly by archival materials from Sidorov's personal papers at the Russian State Library, as well as documents from the Archive of the Russian Academy of Sciences. These sources are a detailed report on a professor's trip with interesting characteristics of politicians and scientist, with brief information on scientific institutions specializing in the field of Slavic Studies. In addition, there is the draft copy of Sidorov's lecture on modern Soviet historiography, letters from Czech and Slovak scholars. The evidence of Sidorov's contacts with Russian emigrants in Prague is extremely interesting. It was a meeting of two different Russia – Soviet and émigré. The visit of Sidorov is also interesting because it fell on the time before the establishment of communist power in Czechoslovakia in 1948 and before the Sovietization of Czechoslovak science. The deconstruction of this visit provides an opportunity to understand how the Czechoslovak scientific environment was evaluated in the official Soviet scientific discourse of the first post-war years.

Eubica HARBUEOVÁ, doc. PhDr., CSc.

***Obraz N. S. Chruščova a jeho reforiem v súdobej
československej tlači (reflexe totalitarizmu?)***

Chruščovovo obdobie vo vývoji Sovietskeho zväzu sa nieslo v znamení reforiem a bolo označované ako obdobie odmäku (ottepěl'). Celé obdobie rámčujú dve základné etapy. Prvú predstavujú roky 1954–1957 a sú označované ako obdobie zásadných reforiem a zmien. Sem možno zaradiť rehabilitácie politických väzňov, ekonomické reformy, z ktorých bola pre Chruščova najdôležitejšia reforma poľnohospodárstva. Chruščovova poľnohospodárska otázka je však natrvalo spätá s „celinovou epopejou“. Silnou stránkou reforiem boli zmeny v sociálnej oblasti, uvoľnenia v oblasti kultúry a k pozitívam radíme aj Chruščovov prvý riadený proces destalinizácie. Druhá etapa Chruščovovej vlády je spätá s rokmi 1958–1964 a charakterizuje ju sústreďovanie moci v rukách N. S. Chruščova, ekonomické problémy, nepokoje a formovanie opozície v strane, Chruščovov prechod k patriarchálnym spôsobom vládnutia až po pád Chruščova. Je len prirodzené, že vývoj v Sovietskom zväze bol pozorne sledovaný aj v Československu, ktoré bolo v tomto období už pevnou súčasťou Východného bloku. Cieľom príspevku je ukázať ako česká a slovenská dobová tlač i periodiká pertraktovali vývoj v Chruščovovom Sovietskom zväze. Dôraz položíme na analýzu zachytenia samotnej osobnosti N. S. Chruščova, na spôsob priblíženia zmien vo vnútropolitickom vývoji Sovietskeho zväzu, ale aj na to, do akej miery sa podarilo v Československu informovať o spoločenskej atmosfére vtedajšieho Sovietskeho zväzu a reakciách obyvateľstva na chruščovovsku politiku „ottepeli“.

Ľubica HARBUEOVÁ, doc. PhDr., CSc.

***The portrayal of N. S. Khrushchev and his reforms
in contemporary Czechoslovak press
(reflection on totalitarianism?)***

Khrushchev's period in the development of the Soviet Union was in the spirit of reforms and was also called the "thaw". The entire period is divided into two main phases. The first is the 1954–1957 period and is the period of fundamental reforms and changes. This includes rehabilitation of political prisoners and economic reforms, of which Khrushchev considered agricultural reforms to be the most important. However, Khrushchev's agricultural policy is permanently linked to the "Virgin Lands Campaign". The strong points of the reforms were changes to the social sphere, relaxation in the field of culture, and Khrushchev's first de-Stalinization process is also considered a positive element. The second phase of Khrushchev's rule is linked to the 1958–1964 period and is distinguished by concentration of power in the hands of N. S. Khrushchev, economic problems, unrest and formation of an opposition within the party, Khrushchev's transition to a patriarchal method of government, until the fall of Khrushchev himself. It is only natural that developments in the Soviet Union were carefully monitored in Czechoslovakia, which was a permanent part of the Eastern Block at this time. The objective of this article is to show how the Czech and Slovak period press and periodicals described developments in Khrushchev's Soviet Union. We will emphasise analysis of records of Khrushchev's personality, description of changes in the intra-political development of the Soviet Union and also to what degree information was successfully provided in Czechoslovakia about the social atmosphere in the Soviet Union at the time and the reactions of the population to Khrushchev's "thaw" policy.

Dana HAŠKOVÁ, PhDr.

Akce Konstruktor

(ruský šéfkonstruktor tanků ČKD Alexej Surin)

Vynikající tankový konstruktor Alexej Michajlovič Surin (1897–1974) patřil mezi ruské emigranty, kteří po porážce Dobrovolnické armády našli svůj nový domov v Československu. Prakticky celý svůj profesní život spojil s firmou Českomoravská Kolben – Daněk (ČKD). Nejprve zde pracoval jako pomocná technická síla a od roku 1925 byl zaměstnán v oddělení konstrukce zbraní. V roce 1933 byl pověřen vybudováním oddělení speciálních konstrukcí vojenské výzbroje a techniky. Provedl konstrukční úpravy licenčního kanónu systému Vickers, podílel se na vývoji a úpravě korby a věže kolopásového vozidla a na úpravě britského tančíku Carden-Loyd. V r. 1932 získal československé občanství. Následujícího roku byl v ČKD pověřen vybudováním významného oddělení speciálních konstrukcí vojenské výzbroje a techniky. Pod jeho vedením vzniklo několik tanků (lehký tank LT vzor 34, malý tank AH-4, tančík typu LTP/LTH, lehký tank LTH, lehký tank LT vzor 38). Během druhé světové války Surin dále pokračoval v práci na konstrukci tanků a samohybných děl na podvozku LT vzor 38. Po příchodu Rudé armády byl zatčen NKVD, ale byl propuštěn s tím, že s Němci „spolupracoval pouze v nejmenší nutné míře“. Po válce pracoval v tajném konstrukčním oddělení ČKD. Po únoru 1948 se o Surina jako o bývalého ruského emigranta začala zajímat Státní bezpečnost (StB). První zprávu o něm si vyžádala již v červenci téhož roku. Když byl Surin v r. 1949 na švédském velvyslanectví v Praze vyznamenán Řádem Gustava Vasy, začala ho Státní bezpečnost podezírat ze špionáže pro kapitalistické státy a v r. 1950 ho již sledovala pravidelně. V témže roce se objevilo i podezření ze sabotáže konstrukce prototypu nového tankového motoru. V r. 1951 byl založen skupinový svazek, v němž byl hlavní osobou právě Surin. Vzhledem k tomu, že šetření byla bezvýsledná, byl svazek uložen do archivu, ale průběžné sledování Surina pokračovalo. V říjnu 1955 na něj byl založen nový evidenční svazek č. 1101 pod heslem Konstruktor, který byl ještě téhož roku převeden na osobní. Na Surina byli nasazeni agenti StB, a to jak na pracovišti, tak v místě bydliště, ti však nezískali žádné konkrétní informace. Zprávy obsahovaly většinou již dříve známé poznatky o jeho osobě. I přes veškeré úsilí StB ani v následujících dvou letech nezískala jakýkoliv usvědčující důkaz proti Surinovi. Akce Konstruktor byla zakončena izolačním výsledkem Surina a jeho svazek byl „pro nedostatek kompro-materiálu“ v květnu 1957 uložen na 20 let do archivu Ministerstva vnitra.

Dana HAŠKOVÁ, PhDr.

Operation “Designer”

(On the Russian Head Tank Designer at ČKD, Alexej Surin)

The superb tank designer Alexej Surin (1897–1974) came from among the Russian emigrants who found their new home in Czechoslovakia after the defeat of the Volunteer Army. He devoted practically his entire professional life to the Českomoravská Kolben-Daněk (ČKD) engineering company. He first worked there as assistant technician; starting in 1925, he was employed in the company’s division for weapons design. In 1932, he gained Czechoslovak citizenship. In the next year, ČKD entrusted him with developing their department for special military armament and equipment designs – an important one. He made structural adjustments to the licensed Vickers cannon system, and he participated in the development and adaptation of a half-track body and tower and adjustments to the Carden-Loyd British tankette. Several tanks (the LT vz. 34 light tank, the AH-4 tankette, the LTP/LTH tankette, the LTH light tank, and the LT vz. 38 light tank) saw the light of day under his leadership. During World War II, Surin continued his work on designs for tanks and self-propelled cannons using the LT vz. 38 chassis. After the Red Army arrived, he was arrested by the NKVD, but then released with a statement that he “only cooperated with the Germans to the smallest necessary degree.” After the war, he worked in ČKD’s secret design department. After the February 1948 coup, the nation’s StB (State Security) began to take an interest in Surin due to his being a Russian emigrant. It released its first report on him quickly – in July of that same year. In 1949, when Surin was awarded the Royal Order of Vasa at the Swedish Embassy in Prague, the StB began to suspect him of espionage for capitalist nations, and by 1950, it was monitoring him regularly. In that same year, a suspicion of his having sabotaged the design of the prototype for a new tank motor appeared as well. In 1951, a “group dossier” was established with none other than Surin defined as its main party. Since that investigation yielded no results, this dossier was relegated to the archives, but ongoing monitoring of Surin continued. In October of 1955, a new evidence dossier, no. 1101, bearing the code name *Konstruktér* (“The Designer”) was set up for Surin. StB agents were assigned to monitor Surin at both his workplace and his place of residence, but they did not obtain any specific evidence. Their reports generally contained already known facts about his person. Despite all its efforts, State Security did not acquire a single piece of conviction-worthy evidence against him. Operation Designer was ultimately wrapped up with an interrogation of Surin in isolation, and his dossier was placed in cold storage at the Ministry of Interior for 20 years “due to a lack of compromising materials.”

Anna HAUSENBLASOVÁ, Mgr.

Výstavy sovětského umění v Československu třicátých let (1930–1938)

Meziválečné Československo představovalo jedno z center ruské emigrace, přičemž právě tato emigrace silně ovlivňovala vnímání bolševického režimu v Československu. Českoslovenští vládní představitelé a zástupci hospodářských kruhů si sice uvědomovali rostoucí význam sovětského trhu, přesto se však zdráhali oficiálně uznat existenci Sovětského svazu. Na počátku třicátých let se situace začala pozvolna měnit. Klesal počet ruských emigrantů (naopak začal stoupat počet emigrantů ze sousedních zemí – Německo, Rakousko) a pod rostoucí hrozbou ze strany nacistického Německa rostl též vliv levicově smýšlející inteligence na československou společnost. To a mnohé další skutečnosti (například neustálý tlak ze strany hospodářských kruhů) vedly roku 1934 k uznání Sovětského svazu *de jure* a k navázání oficiálních československo-sovětských politických a hospodářských vztahů, které byly doprovázeny i rozvojem vzájemných vztahů na poli kulturním. Druhá polovina třicátých let se tak nesla ve znamení rostoucího zájmu o sovětskou oficiální kulturu. Byly pořádány zájezdy do SSSR, veřejné přednášky a diskusní večery na témata spojená se sovětským uměleckým a vědeckým životem. V meziválečném Československu bylo realizováno také několik výstav sovětského umění – československé veřejnosti bylo představeno mimo jiné sovětské malířství, architektura a grafika. Samotné výstavy byly instalovány ve významných uměleckých sálech té doby (sály společností S. V. Ú. Mánes a Umělecké besedy) a často se jim dostávalo podpory státních představitelů. Tyto výstavy vyvolaly silné a velmi rozporuplné reakce, jelikož část československé odborné i laické veřejnosti stále přijímala sovětské umění s despektem, neboť ještě nedávno byla ve stejných sálech vystavována díla ruských emigrantů.

Anna HAUSENBLASOVÁ, Mgr.

Exhibits of Soviet Art in Czechoslovakia in the 1930s (1930–1938)

Interwar Czechoslovakia represents one of the main centres of Russian emigration and these emigrants had a strong influence on perception of Bolshevik movement in Czechoslovakia. On the other hand – Czechoslovakian government officials and representatives of business circles become aware of significance of the Soviet market. Despite that, they refused officially accept the existence of the Soviet Union. At the beginning of the thirties the situation started to change. The numbers of Russian emigrants go down (in contrast the numbers of emigrants from neighbouring countries was increasing – emigrants from Germany, Austria) and due to increasing threat from Nazi Germany the influence of left-wing intelligentsia on the Czechoslovakian society constantly grow stronger. That, and a many of other circumstances (for example constant pressure from business representatives) gets to formal acknowledgement of Soviet Union in 1934 by Czechoslovakian government and after that the official mutual relations between Czechoslovakia and Soviet Union was established. Not only political and business contacts were developed, but also the official cultural relations. Second half of the thirties were marked by increasing interests in Soviet official culture. The excursions to the Soviet Union were organised, followed by the lectures and discussion evenings on different themes from Soviet artistic and scientific life. Also, several exhibits of Soviet art were arranged in interwar Czechoslovakia – among others the Soviet painting, architecture and graphic arts were presented to the Czechoslovakian society. These exhibits were arranged in the significant artistic halls of these times (halls belong to societies like S. V. Ú. Mánes and Umělecká beseda), and very often had support from state representatives. These exhibits caused very strong and contradictory reactions – lots of the Czechoslovakian experts and also amateurs accepted the Soviet art with contempt, because not so long ago the pieces of work from the Russian emigrants were arranged in the same halls.

Maeva CHARGOS, Mgr.

Dopad symbolu „vězení národů“ na český nacionalismus (1914–1919)

Jádrem českého nacionálního diskurzu během první světové války byl útlak, ať už vnímaný, nebo skutečný. Jedním z hlavních symbolů používaných k popisu tohoto stavu „nesvobody“ bylo takzvané „vězení národů“. Tento pojem měl zásadní dopad na způsob budování české identity během tohoto klíčového období, jež předcházelo vzniku prvního československého státu. Mělo to významné důsledky v diplomacii a mezinárodních vztazích, ale také v tom, jak Češi budou později vnímat svůj vlastní národ a kulturně-politickou identitu.

Na pozadí nedávného výzkumu prováděného v oblasti viktimologie a mezinárodních vztahů (například článek Adama B. Lerner publikovaný v roce 2018) pomáhá tato kvalitativní analýza publikovaných a nepublikovaných archivních zdrojů, jako jsou novinové články a soukromá korespondence, lépe porozumět tomu, do jaké míry viktimnost formovala například diplomatickou a propagandistickou strategii Československé národní rady se sídlem v Paříži. Naznačuje také specifčnost českého nacionalismu ve srovnání s jinými středoevropskými nacionalismy – využití politické viktimnosti namísto nábožensko-politického mučednictví. V neposlední řadě tento výzkum také ukazuje, jak zásadní je interdisciplinarita, pokud jde o téma národní identity a nacionalismu.

Maeva CHARGOS, Mgr.

The Impact of the “Prison of Nations” Symbol on Czech Nationalism (1914–1919)

Whether perceived or real, oppression was at the core of the Czech national discourse during the First World War. One of the main symbols used to describe this state of “un-freedom” was the so-called “Prison of Nations”. This term had a major impact on how the Czech identity was constructed during this key period preceding the creation of the First Czechoslovak Republic. It had significant implications in diplomacy and international relations, but also in how Czechs would later perceive their own nation and cultural-political identity.

On the background of recent research conducted in the fields of victimology and international relations (such as Adam B. Lerner’s article published in 2018), this qualitative analysis of published and unpublished archival sources such as newspaper articles and private correspondence helps improving our understanding of the extent to which victimhood shaped the diplomatic and propaganda strategy of the Czecho-Slovak National Council based in Paris, for instance. It also hints at a specificity of Czech nationalism compared to other Central European nationalisms – the use of political victimhood instead of religious-political martyrdom. Last but not least, this research also shows how critical interdisciplinarity is when it comes to the topic of national identities and nationalism.

Vít KLEPÁRNÍK, Mgr., Ph.D.

Koncept „totalitarismu“ a jeho rozklad během 60. a počátku 70. let 20. století

Koncept „totalitarismu“ je jednou z nejspornějších a nejbouřlivěji diskutovaných intelektuálních konstrukcí společenských a humanitních věd 20. století. Jeho ústup v akademickém diskurzu během posledního půlstoletí je převážně důsledkem jeho koncepční omezenosti – vyčerpání jeho od počátku slabých heuristických a komparativních kapacit v kontextu rostoucího množství nových empirických zjištění. Příspěvek souhrnně hodnotí koncept „totalitarismu“ na poli sociálních věd a historie a zaměřuje se na percepci post-stalinské fáze sovětských dějin (zčásti také stalinského období 2. poloviny 30. let) čelními postavami západní sovětologie v průběhu 60. let. Jeho jádrem je strukturovaný rozbor stěžejních projevů úpadku konceptu (změn v klasifikaci a hodnocení systémových jevů, komparativního selhání, názorových neshod stoupenců atp.) v dobových textech, zejména v těch publikovaných v ústředním časopise oboru „*Problems of Communism*“.

Vít KLEPÁRNÍK, Mgr., Ph.D.

The concept of “totalitarianism” and its decay during the 1960 and early 1970s

The concept of “totalitarianism” is one of the most questionable and most heatedly discussed intellectual constructions in social sciences and humanities of the 20th century. Its retreat from academic discourse during the last half-century is predominantly related to the conceptual shortcomings of the term – exhaustion of its always weak heuristic and comparative capacities face to face the amount of new empirical findings. The paper makes a critical evaluation of the concept in the field of social sciences and history. It focuses on the perception of the post-Stalinist period of Soviet history (partly also the Stalinist phase of the second half of the 1930s) by leading scholars of Soviet studies during the 1960s. Its core consists of a structured analysis of the deterioration of the “totalitarianism” in the contemporary writings, particularly those published in the “Problems of Communism”, leading journal of the discipline. These symptoms include, for example, the failed comparisons, the changes in the classification and the appraisal of the basic features of the Soviet system, or belief disagreement of the proponents of approach etc.

Jiří KOHOUTEK, Mgr. et Mgr., Ph.D.

Právo a prostředí ne-svobody: vybrané legislativní změny a jejich role v totalitárních režimech

Právní stát a vláda práva (rule of law) se historicky vyvinula jako jeden ze široce přijímaných konceptů, které nacházíme ve všech velkých právních systémech. Například podle OSN se jedná o zásadu správy věcí veřejných, v níž jsou všechny osoby, instituce a subjekty, veřejné i soukromé, včetně samotného státu, odpovědné zákonům, které jsou veřejně vyhlášeny, stejně vymáhány a nezávisle posuzovány a které jsou v souladu s mezinárodními normami a standardy lidských práv. Právní stát vyžaduje opatření k zajištění dodržování zásad nadřazenosti práva, rovnosti před zákonem, odpovědnosti za zákon, spravedlnosti při uplatňování zákona, oddělení moci, účasti na rozhodování, právní jistoty, vyhýbání se svévoli a procesní a právní transparentnost. Samotný koncept práva jako způsobu úpravy společenských vztahů je pak pro většinu populace natolik zakořeněn, že celá řada změn, které byly historicky spojeny s nástupem a rozvojem nedemokratických režimů, zejména totalitárních, a které byly primárně změnami právními, byla (a nemohu vyloučit, že by opět mohla být) přijímána ve společnosti indifferently, či dokonce pozitivně, případně s nadšením. Totalitární režimy pak často tento vztah obyvatel a práva využívají a zneužívají, aby jeho prostřednictvím ukazovaly a komunikovaly směrem ven jakousi legalistickou fasádu, kterou se snaží kamuflovat své vlastní zájmy, záměry i chování.

Předkládaná studie se věnuje klíčovým legislativním změnám, k nimž došlo u vybraných režimů, které bývají obecně označovány jako totalitární. Soustředí se zejména na takové změny, které významným způsobem mění charakter státního nebo politického režimu nebo které mají za úkol kamuflovat jeho vlastnosti, záměry, zájmy, cíle a skutečné jednání či chování. Pozornost bude věnována kromě nacistického Německa také Sovětskému svazu a ze zřejmých důvodů také Československu v jeho různých státních podobách a formách. Metodologicky bude využita obsahová analýza a interpretace legislativních dokumentů, a to v ideálním případě v kombinaci se synchronní i diachronní komparací předmětných změn.

Jiří KOHOUTEK, Mgr. et Mgr., Ph.D.

The Law and Environments of Oppression: Selected Legislative Changes and Their Roles in Totalitarian Regimes

The legal state, along with the rule of law, historically developed as one of the broadly accepted concepts that we can find in all major legal systems. For example, according to the UN, the rule of law is a principle in the administration of public affairs in which all persons, institutions, and entities, public and private, including the State itself, are accountable to laws, with these laws being publicly declared, equally enforced, independently assessed, and in harmony with international norms and standards of human rights. The legal state requires provisions to ensure the upholding of several principles: subordination to the law, equality before the law, accountability to the law, justice in the application of the law, separation of powers, participation in decision-making, legal certainties, avoidance of arbitrariness, and procedural and legal transparency. The actual concept of the law as a means for governing social relationships is in turn so deeply rooted for the majority of the population that a wide range of changes that were historically connected with the rise and growth of non-democratic regimes, and mainly totalitarian regimes, and that were primarily legal changes, were (and I cannot rule out that they again will be) accepted in society with indifference, or even positively, in some cases enthusiastically. Totalitarian regimes frequently take advantage of this relationship between the populace and the law and abuse it so as to present and outwardly communicate only a sort of legalistic facade through it. Using this facade, they attempt to camouflage their own interests, intentions, and actions.

The study herein examines key legislative changes that have occurred in selected regimes that tend to be called totalitarian. It primarily focuses on changes that significantly change the character of a state or political regime, or that have the task of camouflaging its characteristics, interests, goals, and true actions or behavior. Besides Nazi Germany, it will also explore the Soviet Union, and for obvious reasons, Czechoslovakia in all its national shapes and forms as well. Regarding its methodology, it will utilize content analysis and the interpretation of legislative documents, and this ideally in combination with synchronous and diachronic comparison of the examined changes.

Daniela KOLENOVSKÁ, Mgr., Ph.D.

Sovětský disent v československé diskusi po srpnu 1968

Sovětská společnost těžila na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století z nebývalé otevřenosti své země vnějším informacím a vlivům, seznamovala se se západním myšlením posledních dekád a v tomto kontextu hledala a nej-různějšími způsoby také vyjadřovala vztah k vlastní minulosti i současnosti. V reakci na Chruščovovu domácí i zahraniční politiku začala kultivovat svou kulturu protestu proti moci. Projevy sympatií, které sovětská veřejnost směřovala k československým reformám a konceptu socialismu s lidskou tváří, pak vyvrcholily v létě roku 1968 – jednak ve varováních před sovětskou intervencí, jednak v protestu na moskevském Rudém náměstí. Československo-sovětské vztahy však byly následně zatíženy sovětskou okupací normalizovaného Československa. Nenucená interkulturní komunikace ustala – v Československu se dokonce přestalo chodit na dobré sovětské filmy. Příspěvek se v tomto kontextu zamýšlí nad dvěma oblastmi, jež tento odpor narušovaly: jednak ve sféře výtvarného umění, která nadále čerpala z kontaktů Jindřicha Chalupického a Dušana Kopeckého, a jednak ve sféře politické, která se opírala o sdílení a spoluvytváření transnacionálního prostoru disentu, jenž nepřestával doufat v možnost reformování nebo také zlidštění komunismu. Dále se příspěvek zaměřuje na faktory, které přispěly tomu, že se obě tyto oblasti dokázaly vymanit z hlavního proudu, a na otázku, jaký efekt měly takto dosažené výsledky na československo-sovětské vztahy.

Daniela KOLENOVSKÁ, Mgr., Ph.D.

Soviet dissent in Czechoslovak discussion after August 1968

Soviet society profited from the unprecedented openness of the country to outside information and influences at the turn of the fifties and sixties, became acquainted with the western thinking of recent decades, and looked for, and in various ways expressed, a relationship to its own past and present within this context. It began to cultivate its culture of protest against power in response to Khrushchev's home and foreign policy. The expressions of sympathy which the Soviet public expressed for Czechoslovak reforms and the concept of socialism with a human face culminated in the summer of 1968, on the one hand in warnings of Soviet intervention and on the other in a protest on Red Square in Moscow. Czechoslovak-Soviet relations were, however, subsequently burdened by the Soviet occupation of normalised Czechoslovakia. Unforced inter-cultural communication came to a halt – in Czechoslovakia, people even stopped going to see good Soviet films. It is within this context that the paper intends to address two areas that undermined this resistance: the first in the sphere of fine arts, which continued to draw on the contacts of Jindřich Chalupecký and Dušan Kopecký, and the second the political sphere, which was based on sharing and co-creating a transnational space for dissent that did not stop hoping for reform or the humanisation of communism. It identifies the factors which contributed to the fact that both of these areas were able to escape the mainstream and the effect the results achieved in this way had on Czechoslovak-Soviet relations.

Miroslav KOUBA, PhDr., Ph.D.

***Článek 12: „Tisk je svobodný v mezích zákona“.
Podoby cenzury v knižní kultuře vrcholných fází
bulharského obrození***

Jedním z charakteristických rysů bulharského národního hnutí (či tzv. národního obrození), který měl vliv na dynamiku společenských změn dané doby, jejich sociokulturní povahu i institucionální zázemí emancipující se národní kultury, je soustavná a dlouhodobá absence tiskáren na domácí půdě. S ohledem na systematicky prosazovaná legislativní opatření ze strany osmanského státu, jež znemožňovala vznik polygrafického střediska na bulharském území, byl tisk takřka veškeré produkce bulharských knih a periodik zajišťován prakticky až do pozdních 70. let 19. století mimo bulharské země. Dané sociokulturní podmínky prohloubil tanzimatským reformám navzdory také osmanský tiskový zákon z roku 1864. Znemožněný rozvoj knižní kultury tištěné na bulharském území značně limitoval naplnění jednotlivých požadavků národního hnutí nejen v jeho agitační fázi (s odkazem na koncepci Miroslava Hrocha). Důsledky chybějících tiskáren jsou nasnadě: přetrvávající nízká gramotnost širších vrstev obyvatelstva, omezený dosah a recepce vlastenecko-výchovného působení a v neposlední řadě zúžené předpoklady pro dotvoření potřebných atributů národní kultury, mezi nimiž mají pevné místo rozvinuté mechanismy kulturní komunikace. Příspěvek se proto zaměřuje na typologii faktických cenzurních opatření, kterou vřazuje do kontextu kolektivně sdílených mytologických témat o osmanské porobě. Teprve osmanská ústava z roku 1876 zmiňuje v článku 12 svobodu tisku, tj. na samém závěru „kanonicky“ vymezené periodizace bulharského obrození. Chybějící instituce knižní kultury v symbolické rovině vykreslují podmínky, v nichž se bulharská společnost nacházela během klíčových údobí národovotvorného procesu a s jejichž dopady byla konfrontována i v době nastupující modernity na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století.

Miroslav KOUBA, PhDr., Ph.D.

***“Article 12: The Press is Free within the Limits of the Law.”
The Shapes of Censorship in Book Culture during
the Peak Phases of the Bulgarian National Revival***

Among the characteristic traits of the Bulgarian national movement (also termed the “national revival”) that affected the dynamics of that era’s societal changes, their social and cultural nature, and the institutional backdrop behind the self-emancipating Bulgarian national culture, is the systematic and long-term absence of domestic printers. In light of the systematic legislative measures by the Ottoman state that made it impossible for printing houses to arise on Bulgarian territory, the printing of nearly all Bulgarian books and periodicals was performed outside of the Bulgarian lands practically until the late 1870s. Despite the Tanzimat reforms, these social and cultural conditions were deepened further by the Ottoman Press Code of 1864. The fact that the development of a Bulgarian-printed book culture was made impossible significantly limited the fulfillment of individual demands by the nationalist movement both inside and outside of its agitation phase (making reference to the conception of Miroslav Hroch). The consequences of the absence of printing houses are clear: lasting illiteracy among the general public, limited reach and reception for activities intended to build awareness and national spirit, and last but not least, less fertile soil for the necessities of national culture, among which well-developed mechanisms of cultural communication have their firm place. This paper thus offers a typology of these *de facto* censorship measures and situates this typology within the context of collectively shared myths concerning Ottoman subjection. It was not until the Ottoman constitution of 1876 that subjects were finally granted freedom of the press, through its Article 12; this is at the very end of the “canonically” defined timeline for the Bulgarian national revival. At a symbolic level, the entirely absent institutions of book culture evoked the conditions in which Bulgarian society itself languished during key periods of its nation-birthing process, and with whose impacts it was also confronted in its era of rising modernity at the end of the 19th century and the first decades of the 20th century.

Michail KOVALJOV, doc., Ph.D.

Sovětsko-československé vědecké vazby v letech 1948–1991: nové zdroje a modely studia

Rozvoj rusko-českých a rusko-slovenských vědeckých vazeb má dlouhou historii. Obsah těchto styků se lišil v závislosti na politickém kontextu. Povaha bilaterálních vědeckých vazeb byla přímo ovlivněna vstupem Československa na oběžnou dráhu sovětského vlivu a nastolení komunistického režimu v roce 1948. Tyto vztahy nabyly oficiálního a státního rozměru a zároveň získaly ideologizovaný charakter. Tím byly přeneseny sovětské mechanismy řízení vědy a modely její organizace, včetně předmětu výzkumných oblastí a specifik vědecké infrastruktury. Současně vyvstaly nové formy osobní komunikace, které se někdy přes železnou oponu rozvinuly.

Příspěvek si klade za cíl ukázat možnosti studování bilaterálních vědeckých vztahů na základě nového okruhu archivních zdrojů, a to především z ruských archivů (centrálních i regionálních). Dalším úkolem je ukázat perspektivu studování těchto procesů ve srovnávací dynamice skrze prizma přenosu vědeckých poznatků a vývoje sociálních praktik vědců v letech 1948–1991. Velký rozsah poskytuje srovnávací studie sociokulturních determinantů vědecké tvořivosti v kontextu transformace „světa života“ vědců. Je třeba studovat konkrétní případy: komunikační praktiky sovětských a československých vědců (komunikační kanály a formy interakce), obraz sovětské vědy v Československu, představení vědeckých poznatků a přijímání vědeckých myšlenek, postupy správy, podřizování, získávání a prosazování autority ve vědě: sovětská a československá zkušenost, konformismus, nekonformismus a disent jako determinanty „světa života“ sovětských a československých vědců, akademické konflikty v sociokulturní oblasti „socialistické vědy“.

Ve svém příspěvku hodlá autor ukázat, jak komparativní sociokulturní rozměr sovětsko-československé vědecké komunikace pomůže lépe pochopit rysy práce vědců v podmínkách sociálních transformací a historických otřesů, jejich morální a psychologický stav, sociální status a přístup. Řešené vědecké problémy patří v historii fenoménu „socialistické vědy“ mezi klíčové a vědecky relevantní, jsou průřezové, umožňují objasnit mnoho aspektů vědeckého života, které nebyly dosud systematicky studovány, prohloubit a zobecnit dřívější zjištění, identifikovat obecnosti a odlišnosti v dynamice intelektuálního života, tj. učinit důležitý krok směrem ke srovnávací studii o fenoménu vývoje vědy a vědeckých poznatků v SSSR a východní Evropě po druhé světové válce.

Michail KOVALJOV, doc., Ph.D.

***Soviet-Czechoslovak scientific ties in 1948–1991:
new sources and models of study***

The development of Russian-Czech and Russian-Slovak scientific ties has a long history. The content of these contacts varied depending on the political context. The entry of Czechoslovakia into the orbit of Soviet influence and the establishment of a communist regime there in 1948 directly affected the nature of bilateral scientific ties. These relations acquired an official and state dimension, and at the same time, an ideologies character. There was a transfer of Soviet mechanisms of science management and models of its organization, including the subject of research areas, the specifics of the scientific infrastructure. At the same time, new forms of personal communication arose, which sometimes developed over of the Iron Curtain.

The paper aims to show the possibilities of studying bilateral scientific relations on the basis of a new circle of archival sources, primarily from Russian archives (both central and regional). Another task is to show the prospect of studying these processes in comparative dynamics through the prism of the transfer of scientific knowledge and the evolution of social practices of scientists during 1948–1991. A lot of scope is given by a comparative study of the sociocultural determinants of scientific creativity in the context of the transformation of the “Life world” of scientists. There is a need to study specific cases: communicative practices of Soviet and Czechoslovak scientists (communication channels and forms of interaction); the image of Soviet science in Czechoslovakia; representation of scientific knowledge and reception of scientific ideas; the practice of administration, submission, gaining and asserting authority in science: the Soviet and Czechoslovak experience; conformism, non-conformism, and dissidents as determinants of the “Life world” of Soviet and Czechoslovak scientists; academic conflicts in the sociocultural field of “Socialist science.”

In the report, author would like to show how the comparative sociocultural dimension of the Soviet-Czechoslovak scientific communications will help to better understand the features of the work of scientists in conditions of social transformations and historical upheavals, their moral and psychological state, social status, attitude. Solved scientific problems are among the core and scientifically relevant in the history of the phenomenon of “socialist science”, are cross-cutting, they make it possible to clarify many aspects of scientific life that have not yet found their systematic study, to deepen and generalize earlier observations, to identify the general and different in the dynamics of intellectual life, i.e. take an important step towards a comparative study of the phenomenon of the development of science and scientific knowledge in the USSR and Eastern Europe after the Second World War.

Marek KREJČÍ, PhDr., Ph.D.

Architekti ve stínu velkých totalit (1939–1959)

Představitelé české architektonické avantgardy se ve svém životě museli vyrovnat s realitou nacistického glajchšaltování kultury za protektorátu a krátce na to mocenského prosazování stalinského modelu kultury. Přestože válečná mobilizace hospodářství výrazně omezovala možnost vlastních realizací civilní architektury, řada architektů se ve 40. letech aktivně zúčastnila urbanistických studií připravovaných zejména v oblasti pražské a brněnské aglomerace plánovacími institucemi řízenými Němci, což vedlo po revoluci k jejich postihu.

Socialistické stavebnictví spojením kapacit znárodněného průmyslu a prostředků státního rozpočtu vytvářelo zpočátku lákavé zdání prostoru pro tvůrčí realizace. Nepružné direktivní způsoby plánování, vnucené ideologické korektivy a posléze i zvýšený důraz na ekonomii výstavby problematizovaly záhy iluze o „zlatém věku“. Docházelo k opouštění individuálních metod práce architekta ve prospěch vytváření velkých projekčních resortních organizací a rozvinuté typizace v bytové i průmyslové výstavbě.

Příspěvek sleduje různé strategie, které zaujímali jednotliví představitelé avantgardy, při čemž museli podstoupit nelehký výběr mezi různými loajalitami (např. stranická disciplína versus dlouholetá osobní přátelství). Veřejné vystupování oscilovalo mezi očekávaným jednáním a vlastními názory. Vyjádřením svých postojů přes omezení a autocenzuru nemuseli vždy zcela sledovat oficiální stranickou linii, jak svědčí latentní úsilí o rehabilitaci meziválečné avantgardy jako pokrokové a tvůrčí, při čemž postupovali solidárně s dalšími vlivnými představiteli levicové předválečné scény (spisovatel Vítězslav Nezval, výtvarník Adolf Hoffmeister).

Marek KREJČÍ, PhDr., Ph.D.

Architects in the Shadow of the Great Totalitarianisms (1939–1959)

During their lives, the representatives of the Czech architectural avant-garde had to cope with both the Nazis' forcible coordination of culture under the Protectorate and the forcing of a Stalinist cultural model shortly afterwards. Even though the wartime economic mobilization significantly limited architects' possibilities for self-expression in civil architecture, in the 1940s, a number of architects took an active part in city-planning studies – primarily within the Prague and Brno conurbations – conducted by German-led planning institutions. This led to their being persecuted after the 1948 revolution.

By merging the nationalized industry's capacities with funds from the state budget, communist civil engineering created an initially attractive space for creative expression. But its inflexible directive planning methods, forced ideological correctives, and ultimately also its increased emphasis on construction economics quickly called into question any illusions of a “golden age.” Individual methods for an architect's work came to be abandoned in favor of the creation of large department-wide project-planning organizations and widespread standardization in both residential and industrial construction.

This paper studies the various strategies adopted by individual representatives of the avant-garde; in adopting them, they had to make difficult choices among differing loyalties (e.g. party discipline vs. long-standing personal friendships). Architects' public behavior oscillated between taking the actions expected of them and displaying their own opinions. When expressing their stances despite restrictions and self-censorship, they did not have to always completely follow the official party line, as is evidenced by the latent effort to rehabilitate the interwar avant-garde as being progressive, creative, and in solidarity of action with other influential representatives of the Left's prewar scene (the author Vítězslav Nezval; the artist Adolf Hoffmeister).

Jan KVĚTINA, PhDr., Ph.D.

***Svoboda jako ne-dominance v kontextu střední Evropy?
Republikánské pojetí volnosti jako esence polské
šlechtické identity***

V souvislosti s tendencí problematizovat tradiční constantovsko-berlinovskou dichotomii svobody lze na poli historie idejí v kontextu evropského dějinného prostoru identifikovat svébytný „třetí pól“ smýšlení o svobodě, reprezentovaný ideálem občanské republiky. Snaha o vysledování existence specifické tradice republikanismu však dosud ve většině případů akcentovala pouze dimenzi civilizačního ohniska západní Evropy na úkor tzv. „periferních“ oblastí, což lze pozorovat jak v případě Skinnerovy koncepce neo-římské svobody, tak u Pettitova ideál-typu ne-dominance či v klasickém přístupu Johna Pococka a jeho „machiavelliovského momentu“. Zužování republikánské perspektivy na přenos tzv. atlantické tradice tak ponechává stranou otázku svébytné stavovské interpretace svobody ve střední Evropě – zejména pak v polském prostředí, kde v rozmezí 16. a 17. století docházelo k formování koncepce šlechtické politické suverenity a k reflexi vlastní pospolitosti jako „dobré republiky“ patrně nejvýrazněji. Z velké části je toto přehlížení polsko-litevského kontextu způsobeno tradičními klasifikačními náhledy na tamní politické zřízení, jehož kuriózní rysy, jakož i neslavný krach na konci 18. století, komplikují možnost vnímat dobové nositele dané politické identity nikoli jen jako reprezentanty stavovské koncepce společnosti a feudálního řádu, nýbrž právě i jako hlasatele odkazu antických republikánských ctností. Akceptujeme-li však skutečnost, že pojmy jako svoboda či republika patřily v diskurzu raně novověkých polských aktérů k frekventovaným výrazům nejen na úrovni tehdejších parlamentních diskuzí, ale i v rovině filosoficko-teoretické dimenze politiky, můžeme v tomto směru formulovat několik legitimních otázek: do jaké míry lze o středoevropské koncepci svobody ve stavovském diskurzu raného novověku uvažovat v intencích širší evropské tradice republikanismu? V čem polský šlechtic spatřoval největší ohrožení vlastní volnosti a v čem naopak její realizaci? Je třeba fenomén polských „zlatých svobod“ vnímat primárně optikou účelového rétorického nástroje, odrážejícího dobový mocenský kontext šlechtického parlamentarismu, anebo je možné hovořit o existenci konzistentní teoretizující republikánské tradice v předmoderní formě?

Jan KVĚTINA, PhDr., Ph.D.

Freedom as Non-domination in the Central European Context? The Republican Conception of Freedom as the Essence of Polish Aristocratic Identity

In connection with the tendency to call into question the traditional “Berlin/Constant” dichotomy of freedom, one can identify, within the history of ideas and in the context of the European historical sphere, a distinctive “third pole” of thought about freedom, represented by the ideal of the civil republic. However, the effort to trace the existence of a specific tradition of republicanism has so far, in most cases, emphasized the epicenters of Western Europe alone, at the expense of “peripheral” areas, which can be observed both in Skinner’s concept of neo-Roman freedom and e.g. in Pettit’s ideal type of non-domination, or the classical approach of John Pocock and his “Machiavellian Moment.” The narrowing of the republican perspective down to solely the transmission of the “Atlantic Tradition” thus discards the distinctive interpretation of freedom in Central Europe held by the estates – especially in the Polish sphere, where the shaping of a concept of aristocratic political sovereignty and a perception of internal solidarity as “the good republic” visibly progressed in the 16th and 17th centuries the most strongly. This overlooking of the Polish-Lithuanian context is largely caused by the traditional classifying views of the region’s political system, whose curious traits, and also its inglorious fall at the end of the 18th century, complicate the perception of the era’s bearers of the given political identity not simply as representatives of the estates-based conception of society and the feudal order, but rather, indeed, also as adherents to the legacy of the republican virtues of antiquity. If, however, we are to accept as fact that, in discourses by participants in Poland’s early modern era, such terms as “freedom” and “republic” were frequent expressions within both the era’s parliamentary discussions and its politics’ philosophy and theory, we can then formulate several legitimate questions in this area: to what degree can one explore the Central European concept of freedom in the discourse of the Early Modern estates within the framework of Europe’s broader republican tradition? Where did a typical Polish nobleman see the largest threat to their own liberty – and where, on the other hand, its expression? Must one view the Polish “golden freedoms” primarily through the lens of a purposive rhetorical device reflecting the era’s power context – noble parliamentarianism? Or can one speak of the existence of a consistent republican tradition in a pre-modern form?

Pavel MAREK, prof. PhDr., PaedDr., Ph.D.

Engelbert Kučera. Životní příběh hledání osobní politické identity

Životní příběh Engelberta Kučery (1889–1967) vnímáme v duchu politické teorie Hannah Arendtové jako zápas o právo člověka na privátní politickou svobodu. Pro své politické a veřejné angažmá si vybíral aktivity považované za optimální podíl na podobě věcí veřejných a rozhodoval se na základě vlastního mravního kritéria zformovaného společenským prostředím, v němž se pohyboval. Proměnlivý úspěch jeho úsilí závisel na demokratických a totalitních režimech 20. století zasahujících a limitujících jeho politické angažmá.

Přestože E. Kučera společně s Jaroslavem Handlířem, Aloisem Munou, Jaroslavem Petrlikem-Salátem, Janem Synkem atd. patří ke skupině zakladatelů Komunistické strany Československa na Rusi (1918) a po návratu ze sovětského Ruska v rámci marxistické levice připravoval založení komunistické strany, marxistická historiografie zabývající se historií KSČ jeho jméno nepřipomíná. Jedná se o důsledek aféry z roku 1921, kdy Kučera zveřejnil fakta o nátlaku Komunistické internacionály na české komunisty a poukázal na skutečnost, že strana nevznikala „přirozenou cestou“ ideové a názorové diferenciací, ale jistou roli v tomto procesu sehrávaly zahraniční finanční prostředky určené také k podplácení redaktorů, agitátorů a funkcionářů. Kučera nadále zůstal v podstatě řadovým členem sociálnědemokratické strany a jeho další životní osudy jsou dnes vlastně neznámé. Chceme je ve výběru připomenout.

Příspěvek je sondou do životních osudů E. Kučery s cílem evokovat jeho působení v sociálně demokratické straně před 1. světovou válkou, v ruském zajetí, kde v srpnu 1917 vstoupil do ruské bolševické strany a pracoval jako vojenský komisař v Tambově a v Moršansku, a po návratu do vlasti v Brně a Plzni. Důraz je položen na analýzu proměny jeho politických postojů a názorů pod tlakem měnících se režimů, která navozuje otázku Kučerovy osobní politické identity.

Pavel MAREK, prof. PhDr., PaedDr., Ph.D.

Engelbert Kučera. The life story of looking for personal political identity

We see the life story of Engelbert Kučera (1889–1967) in the spirit of the political theory of Hannah Arendt as a struggle for the right of man to private political freedom. He chose for his political and public involvement activities considered to be an optimal share in the form of public affairs and took decisions on the basis of his own moral criterion, shaped by the social environment in which he was moving. The varying success of his efforts rested on the democratic and totalitarian regimes of the 20th century that encroached on and limited his political engagement.

In spite of the fact that E. Kučera, together with Jaroslav Handlír, Alois Muna, Jaroslav Petrlík-Salát, Jan Synek, etc., were among the founders of the Communist Party of Czechoslovakia in Russia (1918) and after returning from Soviet Russia he prepared the foundation of the communist party from the Marxist left, Marxist historiography dealing with the history of the Communist Party of Czechoslovakia does not recall his name. This is the result of an incident in 1921, when Kučera publicised facts regarding the pressure of the Communist International on the Czech communists and referred to the fact that the party had not been created “in the natural way” of ideological and opinion-related differentiation, but that a certain role in this process had been played by finances from abroad, also intended to bribe editors-in-chief, agitators, and officials. Kučera thereafter remained essentially an ordinary member of the Social Democratic Party and his life stories thereafter are unknown. We aim to recall some of these.

The paper is a probe into the life story of E. Kučera, the aim being to evoke his work in the Social Democratic Party before World War I, in Russian captivity, where he joined the Russian Bolshevik Party in August 1917 and served as a military commissioner in Tambov and Moršansk, then in Brno and Pilsen after his return. Emphasis is placed on analysing the change in his political attitudes and opinions under pressure in changing regimes, which raises the question of Kučera’s personal political identity.

Alena MARKOVÁ, Mgr., Ph.D.

***Běloruská komunistická strana (KPB) a národní otázka
v Bělorusku po perestrojce konce 80. let 20. století***

Příspěvek je věnován vzájemnému působení ideologického vlivu Komunistické strany Běloruska (KPB) období pozdních 80. let, kdy strana již ztrácela ve společnosti svou moc a popularitu, na vznikající a rozvíjející se běloruské národní hnutí, které nabízelo dobové společnosti vlastní vize národního rozvoje včetně nové úlohy národních dějin, národního jazyka a rozvoje národní identity.

V příspěvku se proto rozebírají následující otázky: Jak na nové výzvy (např. požadavek intenzivnějšího prosazování národního (běloruského) jazyka ve školství a jeho širší použití ve veřejném diskurzu apod.) reagovala Komunistická strana Běloruska? Jakou formu (tj. spolupráce nebo konfrontace) měla často nucená interakce mezi komunistickou stranou a nově vznikajícími opozičními pronárodními (pronacionalistickými) organizacemi, které vznikaly jako grassroots movements a zasahovaly a zpochybňovaly politiku a ideologii komunistické strany? Které strategie nabízela KPB jako protiklad nově vznikajícímu národnímu hnutí? Jak probíhal zápas o monopol na historickou pravdu v dobovém veřejném diskurzu? A další.

Alena MARKOVÁ, Mgr., Ph.D.

The Communist Party of Belarus (KPB) and national issue in Belarus after perestroika of the late 1980s

The paper will analyze the mutual interaction between ideological strategies of the Communist Party of Belarus (KPB) of the late 1980s and activities of the newly emerging Belarusian national movement, which promoted new concept of the Belarusian national identity, role of the national language and history in the Belarusian society of that period.

The paper will address the following questions: What were the Communist Party's reaction and attitude to new challenges of the late 1980s, e.g., demands for more intensive promotion of the national (Belarusian) language in the educational system, the state apparatus, and public discourse of the BSSR? What (counter-)strategies did the Communist Party apply to the activities of the newly emerging national movement and the newly formed grassroot youth organizations, that questioned the authority and influence of the Communist Party as well as its ideology? How the symbolical struggle for the national history between communist ideologists and representatives of the new pro-nationalist elites did look like? And others.

Jakub MARŠA, Mgr. et Mgr.

Na frontě boje proti „náboženskému tmářství“. Práce církevních tajemníků národních výborů v Brně v letech 1948–1960

Přibližně v posledním desetiletí naplňuje stránky domácích odborných časopisů diskuze o podstatě totalitarismu, v rámci které lze vysledovat opakující se závěr: historické zkoumání na regionální úrovni nabízí nové perspektivy vůči dosavadnímu výkladovému rámci soustředěnému na pozici centra. Studium regionálních dějin totiž upřesňuje a pozměňuje obraz totalitního státu, neboť odhaluje lokální specifika a nabourává obraz komunistického režimu jakožto jednotného dokonale sourodého organismu. Domácí výzkum se totiž dlouho soustředil především na politické dějiny bez hlubší reflexe sociálních struktur společnosti. Personifikovaný režim v historické práci působil dojemem všemocného anonymního kolosu, v jehož rámci malá mocná skupina ovládala velkou utlačovanou většinu. Avšak politická rozhodnutí – včetně církevní politiky – vytvářeli a realizovali konkrétní lidé, a to nejen v Praze, nýbrž také na lokální úrovni.

Ve svém příspěvku proto představuji významnou práci, kterou v městě Brně v průběhu 50. let vykonávali církevní tajemníci. Příspěvek vychází z komparace fondu Krajského národního archivu uloženého v Moravském zemském archivu, pramenů náboženských obcí Církve československé husitské a dobového církevního tisku.

Práce si neklade za cíl představit organizaci církevních oddělení národních výborů v Brně, ale na příkladu ideje mírového hnutí (pojem mírové hnutí v kontextu tohoto příspěvku nevyjadřuje konkrétní instituci, ale hodnotový a myšlenkový proud a na to navazující aktivity, postoje – kolektivní i individuální – a s tím spojené instituce) hledá odpověď na otázky, jakým způsobem církevní tajemníci v praxi realizovali církevní politiku KSČ, jaký ohlas nacházela v církevním prostředí, nakolik byli církevní tajemníci sami aktivními činiteli ve formování a realizaci církevní politiky a jakým způsobem byla idea mírového hnutí vykládána a proměňována.

Jakub MARŠA, Mgr. et Mgr.

***On the front of the battle against “religious obscurantism”.
The work of the church secretaries of the National
Committees in Brno between 1948 and 1960***

In the last decade or so, specialised magazines at home have been filled with debate on the essence of totalitarianism, in which a recurring conclusion can be observed: historical research at a regional level offers new perspectives up against a historical interpretative framework that has to date concentrated around the position of the centre. The study of regional history clarifies and modifies the image of the totalitarian state by revealing local specificities and destroying the image of the communist regime as a single, perfectly homogeneous organism. After all, domestic research has long focused mainly on political history, without any deeper reflection on the social structures in society. The embodied regime in historical work gave the impression of an omnipotent anonymous colossus in which a small powerful group dominated the large oppressed majority. Political decisions, and church policy, however, were made and implemented by specific people, not only in Prague, but at a local level too.

In my paper I therefore present the important work carried out by church secretaries in Brno during the 1950s. The paper draws on a comparison of the fund at the Regional National Archive in the Moravian Provincial Archive, sources from the religious communities of the Czechoslovak Hussite Church, and period church press.

The paper does not aim to present the organisation of the church departments of the National Committees in Brno, but instead looks for answers to the questions of how, using the example of the concept of a peace movement (the term peace movement in the context of this paper does not refer to a specific institution, but to the flow of values and thoughts and to the activities that followed on from this, to attitudes – collective and individual – and the associated institutions), church secretaries implemented the church policy of the Communist Party of Czechoslovakia, what sort of response it enjoyed in the religious environment, to what extent church secretaries were themselves active in the formation and implementation of church policy, and the way in which the concept of a peace movement was interpreted and transformed.

Matěj MARTINČÁK, Mgr.

Hranice svobody. Chorvatská a srbská kultura ve stínu nacionalistického diskurzu?

Tématem práce je analýza situace v chorvatské a srbské kultuře v 90. letech 20. století, tedy v období, kdy docházelo k zásadní proměně politického, společenského i kulturního paradigmatu. Jak se tato zásadní změna projevila v prezentaci kultury v dobových médiích? V těch nejvlivnějších (státní televize a rádia, nejčtenější deníky) získal dominanci v obou společnostech vládnoucími režimy podporovaný nacionalistický diskurz. Chorvatský a srbský diskurz byl sice podle vlastní prezentace v přímém protikladu, ovšem z kulturně historického hlediska pouze v povrchové rovině, v hloubkové struktuře můžeme u obou nalézt sdílení mnoha základních znaků: národ jako ústřední hodnota, mytizace historie a její utilitární užití pro politické cíle, konstrukce „jiného“ jako nepřitele, přehlížení zločinů vlastní strany, zveličování zločinů protivníka, oponování nacionalistickému diskurzu prezentované jako „zrada národa“ a další.

Pokusíme se analyzovat základní narativy (s příklady jejich užití v médiích, literatuře, hudbě,...), které v tomto období pomáhaly definovat vlastní národní identitu, které ovšem zároveň byly zpravidla narativními útoky na „toho druhého“, tedy formou symbolického násilí, jež vedlo ke skutečnému násilí. Neoficiální kultura ve svých počínech mimo jiné dekonstruovala převládající nacionalistické narativy. To vedlo u státem ovládaných médií a institucí ke snaze o marginalizaci disidentních intelektuálů a umělců, dotkneme se i jejich reakcí (D. Ugrešić, S. Drakulić, P. Matvejević, M. Kovač, B. Ćosić, F. David, Z. Konstantinović, aj., nezávislá hudební a výtvarná scéna).

Pokusíme se dále ukázat, proč je podle nás analýza vztahu médií, politiky (a kultury) velmi produktivní pro poznání historie, ostatně tato spojení za produktivní pokládá i P. Burke, když v roce 2004 konstatuje: „Navzdory studiím o politické kultuře čeká na kulturní historiky ještě celá řada kulturních témat. Spojení mezi politikou a médii se teprve začíná zkoumat.“ (P. Burke: *Co je kulturní historie?*)

Metodologicky se práce opírá o prostředky rozvíjené kritickou analýzou diskurzu, lingvostylistikou a přístupy kulturní historie.

Matěj MARTINČÁK, Mgr.

The Borders of Freedom: Croatian and Serbian Culture in the Shadow of Nationalist Discourse?

This paper focuses on analyzing the situation within Croatian and Serbian culture in the 1990s – that is, a period in which a fundamental transformation of the regional political, social, and cultural paradigm was underway. How was this fundamental change expressed in the way in which culture was presented in the era's media? In the most influential media (state television and radio and the major dailies), the nationalist discourse supported by the ruling regimes became dominant in both societies. The Croatian and Serbian discourses self-presented as being in direct opposition, but from the cultural-history standpoint, this was only true on the surface; in their deeper structures, we can find many shared basic characteristics in both: the nation as a core value, the mythization of history and its utilitarian use for political aims, the construction of “the other” as the enemy, the overlooking of crimes on one's own side, the embellishing of the opposing side's crimes, presentation of opposition to nationalist discourse as “betrayal of the nation,” etc.

We endeavor to analyze the basic narratives (with examples of their use in the media, literature, music, etc.) that helped, in this period, to define an identity specific to each of the two nations, and yet simultaneously were, as a rule, narrative attacks on “the other,” i.e. in the form of symbolic violence that then led to actual violence. Activities by the two nations' unofficial cultural spheres included those that deconstructed the predominant nationalist narratives. At state-controlled media and institutions, this led to efforts to marginalize dissident intellectuals and artists; we will also touch upon reactions by these dissidents (D. Ugrešić, S. Drakulić, P. Matvejević, M. Kovač, B. Ćosić, F. David, Z. Konstantinović, etc., and the independent music and art scenes).

We will attempt to show why, in our view, analysis of the relationships among the various media and politicians (and culture) is very productive for discovering history. Incidentally, P. Burke also presumed this same connection would be productive when he stated in 2004: “Despite these studies of political culture, a number of important themes are still waiting for their cultural historians. The links between politics and the media are only just beginning to be explored [...]” (P. Burke: *What Is Cultural History?*)

In terms of its methodology, our work is based on critical analysis of discourse, linguostylistics, and the approaches of cultural history.

Jakub MIKULECKÝ, Mgr., Ph.D.

***Umělecká skupina Kukuv den:
kontradiskurzy bulharského undergroundu***

Příspěvek se zabývá uměleckou tvorbou členů sofijské undergroundové komunity *Kukuv den*, která byla aktivní v 70. a 80. letech 20. století, především s ohledem na literární projevy. Předkládaný příspěvek si klade zejména dva cíle:

1) Teoretické zakotvení pojmu underground jakožto svěbytné podmnožiny v rámci neoficiální bulharské kultury a literatury, k čemuž poslouží i letmé srovnání s analogiemi v ostatních zemích bývalého sovětského bloku.

2) Analýza vybraných textů (především básní a próz), které budou nahlíženy a interpretovány jako osobité literární manifestace kontrakulturních diskurzů, jež se svou poetikou stavěly do binární opozice nejen vůči dominantní většině (v podmínkách komunistické totality diskurzu socialistickému), ale i vůči konvenčně chápanému disentu (a jeho literárním manifestacím), který byl tak jako tak v Bulharsku organizačně slabý.

Mezi nejvýraznější literárně činné osobnosti skupiny patřili Orlin Dvorjanov, Emilija Dvorjanovová, Georgi Rupčev, Vjačeslav Botev-Ostär a Svetlana Bojadžievová. Na základě tvorby těchto autorů bude možno vystopovat možné vlivy avantgardy a neoavantgardy, či detekovat přítomnost specifické poetiky, která je příznačná i pro tvorbu českého a sovětského undergroundu; především s ohledem na specifický jazykový habitus, který bývá pro tyto literární texty symptomatický, a rovněž s přihlédnutím k specifické axiologii kontrakulturního paradigmatu.

Jakub MIKULECKÝ, Mgr., Ph.D.

Kukuv den art group:

The counter-discourse of the Bulgarian underground

The paper deals with the artistic creation of members of the *Kukuv den* underground community in Sofia, which was active in the 1970s and 1980s, particularly with regard to its literary expression. The paper submitted has two objectives:

1) The theoretical anchoring of the concept of the underground as an peculiar subset within the bounds of unofficial Bulgarian culture and literature, served, for example, by a comprehensive comparison with analogies in the other countries of the former Soviet Bloc.

(2) Analysis of selected texts (particularly poems and prose), which will be viewed and interpreted as distinctive literary manifestations of countercultural discourse, which, with their poetics, stood in binary opposition not only to the dominant majority (under the conditions of communist totalitarianism – in opposition to socialist discourse), but also to conventionally-understood dissent (and its literary manifestations), which was in any case weak in Bulgaria.

Among the most prominent literary figures in the group were Orlin Dvoryanov, Emiliya Dvoryanova, Georgi Rupchev, Vyacheslav Botev-Ostar, and Svetlana Boyadzhieva. The possible effects of avant-garde and neo-avant-garde can be traced based on the work of these authors, as well as exposing a specific poetics, which is also characteristic of the work of the Czech and Soviet underground; primarily with regard to the specific linguistic habitus and the specific axiology that is symptomatic of these literary texts.

Radomyr MOKRYK, Mgr.

Šedesátníci a (anti)koloniální aspekty sovětské literatury na Ukrajině v době Chruščovova „tání“ (1956–1964)

Chruščovovo „tání“ v letech 1956–1964 je oprávněně považováno za dobu uvolnění a mírné demokratizace v Sovětském svazu. Kulturní politika stranického vedení ale často byla nekonzistentní a nedůsledná. Zejména v otázkách národnostní problematiky zůstávala kultura nástrojem prohlubování konceptu splynutí národů a vytvoření sovětské, nadnárodní identity, což se logicky projevovalo marginalizací národního prvku v kultuře a literatuře. Panující socialistický realismus je i v době „tání“ někdy označován za nástroj „kulturní kolonizace“. Taková kulturní politika byla především na sovětské Ukrajině spojená s „plíživou rusifikací“, která měla za cíl prohloubit a sjednotit národy Sovětského svazu na třídním základě. Nehledě na rychlé obnovení tlaku cenzury ještě v posledních letech Chruščovovy moci zapříčinilo krátké kulturní uvolnění na sovětské Ukrajině vznik kulturního fenoménu tzv. šedesátníků, mladé generace spisovatelů a umělců, kteří oponovali oficiálnímu kulturnímu diskurzu. Nehledě na to, že se v prvních letech uvolnění jednalo o estetickou, kulturní opozici, šedesátníci se postupně zapojovali do lidskoprávních aktivit, politických témat a především do oponování rusifikaci, což dává možnost toto hnutí definovat jako začátek antikoloniálního hnutí na Ukrajině. Antikoloniální motivy se promítly i do bezprostředního literárního díla šedesátníků hned v několika rovinách: zdůrazňování svébytnosti ukrajinských dějin a kultury oproti oficiálnímu konceptu internacionalismu; používání literární metody, kterou světově uznávaný literární teoretik Hommi K. Bhabha označil za „solidaritu mezi utlačovanými národy napříč dějinami“; otevřeným protestem proti rusifikační politice, která byla šedesátníky vnímána jako pokračování ruského imperialismu, jenž se transformoval v sovětský totalitní systém.

Radomyr MOKRYK, Mgr.

The Sixtiers and the (anti)colonial aspects of Soviet literature in Ukraine during the Khrushchev “Thaw” (1956–1964)

Khrushchev's Thaw in 1956–1964 is rightly considered to be a time of relaxation and relative democratization in the Soviet Union. At the same time, cultural policy has often been inconsistent and conflicting. Especially in matters of national issues, culture remained an instrument for deepening the concept of the merging of nations and the creation of a Soviet, supranational identity, which had the logical consequence of marginalizing the national element in culture and literature. The prevailing socialist realism is sometimes described as an instrument of “cultural colonization” even in the time of the Thaw. Such a cultural policy, especially in Soviet Ukraine, was accompanied by the policy of “creeping Russification”, which aimed to deepen and unite the peoples of the Soviet Union on a class basis. Despite the rapid resumption of censorship in the last years of Khrushchev's power, a brief cultural relief in Soviet Ukraine caused the emergency of cultural phenomenon of the so-called Sixtiers, a young generation of writers and artists who opposed official cultural discourse. Despite the fact that in the first years of the Thaw it was an aesthetic, cultural opposition, the Sixtiers gradually became involved in human rights activities, political issues, and especially in opposing Russification, which makes it possible to define this group as the beginning of the anti-colonial movement in Ukraine. Anti-colonial motifs were also reflected in the literary work of the Sixtiers on several levels: emphasizing the originality of Ukrainian history and culture in contrast to the official concept of internationalism; the use of the literary method, which Hommi K. Bhabha described as “solidarity among oppressed nations throughout history”; an open protest against the Russification policy, which was perceived by the Sixtiers as a continuation of Russian imperialism, which was transformed into the Soviet totalitarian system.

Jaroslav NEMEŠ, doc. Mgr., PhD.

Tábory Stromu života na Slovensku ako predzvest' pádu socializmu (1979–1989)

V poslednom desaťročí socialistického Československa sa začalo formovať silné ekologické hnutie, ktoré popri občianskom a náboženskom hnutí často vybočovalo z rámca oficiálnej politiky. Preto sa vedúca sila spoločnosti, Komunistická strana Československa (KSČ), snažila cez Socialistický zväz mládeže (SZM) dostať i tieto oblasti života – ekologické a ochranárske aktivity – pod svoju kontrolu. Ekologický prístup k životu podnietil rok 1974, ktorý bol na konferencii OSN v Štokholme vyhlásený za Rok životného prostredia. Ako odozva na nové podnety vznikla v Čechách v tom istom roku dobrovoľnícka Akcia Brontosaurus a následne začali, od roku 1978, letné tábory Prázdniny s Brontosaurom. Na Slovensku vznikol v roku 1979 Strom života, ktorý zastrešila Komisia pre tvorbu a ochranu životného prostredia SZM. Od tohto roku sa začali organizovať letné tábory v rámci Stromu života. Spomenieme aj miesta ich konania: hrad Tematín, lesná železnica v okolí Čierneho Balogu, Banská Štiavnica – tajchy, Spišský hrad, Trenčiansky hrad, Svätajurský les Šúr, Bratislava-Rusovce, Arborétum Mlyňany. Niektoré z nich okresné výbory Komunistickej strany Slovenska ihneď zakázali, niektoré pretrvali až do obdobia slobody. Táto dobrovoľnícka aktivita slovenskej mládeže dostala zrejme omylom biblické pomenovanie Strom života, ktorý podľa písma vyrástol v strede raja (Gn 2,9). Sami seba preto nazývali „stromári“. Inštruktori Táborov Stromu života boli školení na seminároch o environmentálnej výchove a systematickej práci s mládežou, ktoré sa postupne začali konať od polovice 80. rokov. Mnohí z nich však prekračovali povolené hranice a začali s kritikou spoločenského režimu, hlavne v oblasti zanedbávania životného prostredia. Tábor Stromu života na Kláštorisku v Slovenskom raji vybočoval z radu, lebo nepatril nikdy k oficiálnym, vznikol spontánne a stál mimo organizácie SZM. Práve tam pri táboráku, ešte za socializmu, vyslovil jeho hlavný organizátor, archeológ M. Slivka myšlienku, že komunisti o päť rokov padnú, čo sa aj naplnilo. Každý turnus bol organizovaný, mal svoj presný program a určených vedúcich. „Stromári“ boli priateľmi prírody a ekologických myšlienok. Po každodennej práci prišla na rad turistika, obdiv skalných roklín a vodopádov, spoločná zábava na lúkach alebo plazenie sa v jaskyniach. V prelomových revolučných časoch upozorňovali majiteľov áut na zákaz vstupu do chráneného územia národných parkov, vyťahovali odhodené pneumatiky z roklín, či zbierali odpadky na turistických chodníkoch.

Rozčarovanie z vývoja spoločnosti potom ventilovali každé leto vo voľnej prírode s fúrikom a lopatou v ruke. Z mladých účastníkov táborov sa potom stali ľudia s kritickým úsudkom a vzťahom k prírode a slobode, viacerí z nich koordinovali revolučné zmeny v roku 1989. Koncom novembra tohto roka sa organizácia Táborov Stromu života odčlenila od SZM.

Jaroslav NEMEŠ, doc. Mgr., PhD.

***Tree of Life Camps in Slovakia as a herald
of the fall of socialism (1979–1989)***

A strong ecological movement began to form in the last decades of Socialist Czechoslovakia, which, together with civic and religious movements, often deviated from the official policy. This is why the leading power in society, the Communist Party of Czechoslovakia, endeavoured to take these spheres of life – ecological and conservationist activities – under its control by means of the Socialist Youth Association (SYA). The year 1975 was significant impulse for an ecological approach to life, because this year was declared the Year of the Environment at of the UN conference in Stockholm. The voluntary Brontosaurus Event was established in Bohemia in response to new initiatives in the same year and holidays with Brontosaurus summer camps began in 1978. The Tree of Life was established in Slovakia in 1979 and acted as patron to the SYA Committee for Creation and Protection of the Environment. Summer camps began to be organised from this year onward within the terms of the Tree of Life. We can also mention the sites of these camps: Tematín Castle, the forest railway in the area of Čierny Balog, Banská Štiavnica – lakes, Spiš Castle, Trenčín Castle, Forest Šúr, Bratislava-Rusovce, Mlyňany Arboretum. Some of these camps were immediately prohibited by the District Communist Party committees in Slovakia; some persisted until freedom was gained. This voluntary activity by the Slovak youth was most probably named after the biblical “Tree of Life”, which grew in the middle of the Garden of Eden according to the Holy Scripture (Gn 2.9), by mistake. This is why they called themselves the “tree huggers”. Instructors of Tree of Life camps were trained at seminars about environmental education and systematic work with the youth, which gradually began to be held from the middle of the nineteen eighties. However, many of them crossed the line and started to criticise the social regime, particularly in the sphere of neglect of environmental issues. The Tree of Life camp at Kláštorisko in Slovak Paradise deviated from this practice, because it was never official, it originated spontaneously and was not a member of the SYA organisation. This was where its key organiser, archaeologist M. Slivka, stated the idea that the communists would fall within five years at a campfire during socialism and this forecast soon came true. Each camp session was organised, had a precise programme and appointed leaders. The “tree huggers” were friends of nature and ecological ideas. After a day of work there was time for hiking, admiring rocky ravines and waterfalls,

then some fun together in the meadows or crawling through caves. During the critical revolutionary period, they informed owners of cars that entering the protected areas of national parks was prohibited; they pulled discarded tyres out of ravines or collected waste from hiking trails. They vented their disappointment with how society was developing every summer in the open countryside with a barrow and shovel in their hands. The young participants of these camps became people with a critical opinion and a positive relationship with nature and freedom, many of them coordinated the revolutionary changes in 1989. At the end of November of that year the Tree of Life Camp organisation separated from the SYA.

Jiří NĚMEC, Mgr., Ph.D.

Proměny pojetí totalitarismu v myšlení Hannah Arendtové v kontextu dějin idejí

Hannah Arendtová vydala New Yorku v roce 1950 knihu *The Origins of Totalitarianism*. Stejného roku vyšla kniha pod odlišným názvem *The Burden of Our Time* také v Londýně. Název britského vydání napovídal, že Arendtově prvotně nešlo tolik o politickou teorii moderního typu despotie, jak se s ním svět seznámil v posledních letech, jako spíše o historickou interpretaci kolapsu liberální společnosti 19. století ve Stalinově SSSR, ale hlavně v Hitlerově Německu. Arendtová, sama židovského původu a hluboce zakotvená v německé kulturní a myšlenkové tradici, se především pokusila porozumět nepochopitelnému: jak mohl existovat politický režim, který vedl ke genocidě. Přesto kniha byla a je dodnes vnímána především jako stěžejní kámen v dějinách politického uvažování o totalitarismu. Arendtová se tomuto zařazení nebránila. Kniha vyvolala velký ohlas a ona se ze dne na den stala uznávanou interpretkou na „totalitární režimy“ 20. století. Přestože se dosud pohybovala spíše ve světě literatury a publicistiky, začala vystupovat na předních vědeckých fórech, kde se pod dojmem nutnosti obrany před sovětským totalitarismem diskutovala struktura a charakter fašistických, nacionálněsocialistických a především komunistických režimů. Svou koncepci zrodu totalitarismu zde H. Arendtová obhajovala a dále rozvíjela. V následujících letech již tak rozsáhlou esej z roku 1950 přepracovávala, doplňovala a upravovala, takže druhé vydání knihy v průběhu padesátých let (německé z roku 1955 a americké z roku 1958) se dočkalo podstatných proměn. Je známo, že výjimečná možnost zabývat se znovu problémem totalitarismu se naskytla v souvislosti s jeruzalémským procesem s Adolfem Eichmanem. Arendtová se ho zúčastnila jako reportérka časopisu *The New Yorker*. Její reportáž byla více než jen záznamem událostí procesu. Byla pokusem pohlédnout do soukolí systému nacionálněsocialistického teroru z perspektivy významného aktéra. Ohlas, kterou esej vyvolala, byl tentokrát pro kritické postoje k jednání představených židovských komunit při organizování genocidy považován za velmi kontroverzní. Není divu, že nové vydání „původu totalitarismu“ z roku 1968 se opět dočkalo změn. Referát se pokusí odpovědět na otázku, zda a jak se s novými vydáními proměnila i celá interpretace totalitarismu ve vztahu k dějinám totalitární teorie, jež již sama po letech kralování ustupovala v průběhu 60. let 20. století z někdejší slávy.

Jiří NĚMEC, Mgr., Ph.D.

The transformation of totalitarianism in the thought of Hannah Arendt within the context of the history of ideas

Hannah Arendt released her book *The Origins of Totalitarianism* in New York in 1950. The book was also published in London under a different name, *The Burden of Our Time*, in the same year. The title of the British edition suggests that Arendt was not so much interested in the political theory of the modern type of despotism that the world had seen in recent years, but rather in a historical interpretation of the collapse of the 19th century liberal society in Stalin's USSR, and predominantly in Hitler's Germany. Arendt, herself of Jewish origin and deeply rooted in Germany's cultural and intellectual tradition, first and foremost tried to understand the incomprehensible – how it was possible for a political regime that led to genocide to be born and exist. Still, the book was and is still seen above all as a cornerstone in the history of political thinking on totalitarianism. Arendt herself did not oppose this classification. The book met with positive reaction and Arendt became a recognised interpreter of the „totalitarian regimes” of the 20th century overnight. Although she had until then been more prominent in the world of literature and journalism, she began appearing in leading scientific forums, where she debated the structure and character of fascist, national socialist and, above all, communist regimes. They said, that it was necessary to defend against Soviet totalitarianism. Here she defended and further elaborated on her concept of the birth of totalitarianism. In the years to come, she reworked, supplemented, and amended the already expansive essay, meaning that the second edition of the book in the 1950s (German 1955 and American 1958) changed significantly. It is known that the exceptional opportunity to address the problem of totalitarianism once again arose within the context of the Jerusalem process with Adolf Eichman. Arendt took part as a reporter for *The New Yorker* magazine and her report was more than just a record of the events taking place in the process: it was an attempt to look into the mechanisms of a system of national socialist terror from the perspective of a major player. This time, the response that the essay aroused was considered highly controversial for its critical attitudes to the action of leaders of the Jewish communities in organising genocide. It is little wonder, then, that the new edition of „the origin of totalitarianism“ in 1968 again saw changes. The paper will try to answer the question of whether and how the overall interpretation of totalitarianism changed in new editions in relation to the history of totalitarian theory, which itself came to lose its former glory in the late 1960s after years of reigning supreme.

Tomáš W. PAVLÍČEK, Dr. phil., Ph.D.

Memento obětí totalitních režimů jako motor kariéry, nebo závazek kontinuity vědecké práce

Totalitarismus se již záhy po zveřejnění díla H. Arendtové setkal s kritikou (Friedrich, Brzezinski, Skilling, Tucker). Ta se však zároveň stala podnětem pro formulaci upravených konceptů („banalita zla“) a k vymezení základních prvků vytvářejících monolitní systém státu a společnosti (závazná ideologie, masová strana, masový teror, monopol na informace, centrální řízení, plánované hospodářství).

Příspěvek nebude věnován metodologickým sporům o platnosti tohoto konceptu, ale pozornost orientuje na roli, zkušenost a kariérní možnosti vědců, kteří se ve 40. a 50. letech 20. století etablovali v akademickém poli a s výše zmíněnými šesti prvky se intenzivně setkávali přinejmenším ve své profesi. Jednalo se o totalitně prosazený vědecký názor (např. lisenkismus, vědecký ateismus, darwinismus), prosazení předválečných snah o reformu vysokých škol, centrálně řízenou vědeckou práci (násilná fúze vědeckých společností do Československé akademie věd) a důraz na význam vědy a techniky ve prospěch státního plánovaného hospodářství (závazek na obnově poválečné republiky).

Příspěvek se omezí na české přírodovědce (zejména matematiky, astronomy, fyziky z Brna a Prahy) s dílčí komparací se zkušeností polských matematiků. Bude poukázáno na vytváření astronomického ústavu a katedry astrofyziky v Brně (mj. na základě rozhovorů s doc. Perkem a prof. Černo-horským) a kariérní potenciál, který v sobě skrýval nově vytvořený Ústřední astronomický ústav v Ondřejově. Podobně lze reflektovat vývoj pražské Přírodovědecké fakulty a vytváření Matematického ústavu ČSAV.

Referent si klade otázku, jakým mementem se pro danou vědeckou komunitu, zaangažovanou v širší síti vědců v meziválečné Evropě, staly zprávy o obětech stalinských čistek ve 30. letech a ztráty na životech vědců za druhé světové války. Do jaké míry tyto ztráty pro vědu a zánik osobních přátelských vazeb vytvářely vědomí závazku kontinuity v akademické práci, nutnosti prosazení reformy, založení nových ústavů, laboratoří apod.? Jak zkušenost druhé světové války a uzavření vysokých škol ovlivnily vědce v dalším kariérním jednání?

V tomto kontextu se nabízí úvaha, jaké představy měli přírodovědci o své úloze v obnově národního hospodářství a politickém prosazení reformy vyso-

kých škol. Tyto představy byly nejen motorem výzkumu a kariérním stimulem, ale tak do určité míry umožňovaly vyjednávat o reformě vysokoškolského vzdělávacího systému a reformě akademie věd.

Tomáš W. PAVLÍČEK, Dr. phil., Ph.D.

***Memento of the victims of totalitarian regimes
as a driving force of careers and the commitment
to continue scientific work***

Totalitarianism met with criticism (Friedrich, Brzezinski, Schiling, Tucker) soon after the publication of the work of H. Arendt. The criticism also gave rise to a formulation of modified concepts (the “banality of evil”) and to a definition of the essential elements that produce a monolithic system of a state and society (mandatory ideology, a mass party, mass terror, monopoly on information, central management, planned economy).

The paper will not examine the methodological disputes on the validity of this concept, but will instead focus its attention on the role, experience, and career prospects of scientists who established themselves in academia in the 1940s and 50s and who faced the six elements mentioned above in their professions, and perhaps elsewhere. At issue here were: totalitarian enforcement of scientific theories (for example Lysenkoism, scientific atheism, Darwinism), pushing forward pre-war efforts to reform universities, centrally-managed scientific work (the forced merging of academic associations with the Czechoslovak Academy of Sciences), and emphasising the importance of science and technology for the benefit of the state-planned economy (a commitment to restoration of the post-war Republic).

The paper limits itself to Czech natural scientists (mainly mathematicians, astronomers, and physicists from Brno and Prague), with partial comparison with the experiences of Polish mathematicians. Reference will be made to the establishment of the Astronomical Institute and the Department of Astrophysics at the Masaryk University in Brno (inter alia, based on interviews with doc. Perek and prof. Černohorský) and the career potential in the newly created Central Astronomical Institute in Ondřejov. Similarly, we can reflect on the development of the Prague Faculty of Science and the creation of the Institute of Mathematics at the Czechoslovak Academy of Sciences.

The paper asks about the significance of the news of the victims of Stalinist purges in the 1930s and the loss of scientists’ lives during World War II for the scientific community in question, involved in a broader network of scientists in inter-war Europe. To what extent did these losses for science and the loss of personal friendships create an awareness of commitment to continue

in the academic work, to implement reforms, to establish new institutions, laboratories, etc.? How did the experience of World War II and the closure of universities influence scientists in their future career negotiations?

It is within this context that we might consider what role the scientists believed to have in the restoration of the national economy and the political assertion of the university reform. This belief was not only a driving force for research and a career stimulus but made it possible to negotiate the reform of the higher education system and the reform of the Academy of Sciences, at least to some extent.

Jozef PAVLOV, PhDr.

Intolerancia, demagógia a šírenie nenávisťi v literárnej a žurnalistickej činnosti Antona Šaláta

Príspevok popisuje, hodnotí a analyzuje literárnu a žurnalistickú činnosť významného regionálneho a celoštátneho politika na Slovensku Antona Šaláta (1892–1944). Anton Šalát je kontroverznou postavou slovenských dejín. Išlo o aktívneho kňaza, regionálneho činiteľa, politika, učiteľa, spisovateľa a žurnalistu, ale aj o radikála a demagóga. Kontroverziu jeho života zavŕšila jeho tragická smrť, keď ho v noci na 17. septembra 1944 brutálne zavraždili partizáni Veličkovovej brigády.

Šalát nastúpil do banskobystrického seminára, kde na neho významne vplývali národne orientovaní kňazi, ktorí formovali jeho slovenskú identitu. Ako predstaviteľ málopočetnej slovenskej inteligencie sa podieľal na obrodnom procese v regióne svojho pôsobenia. Stal sa profesorom na zvolenskom gymnáziu, organizoval kurzy slovenčiny pre českých zamestnancov a ich rodiny, publikačne tvoril básne, črty a humoresky. Popri tom ako národne orientovaný kňaz budoval miestne štruktúry Hlinkovej Slovenskej ľudovej strany (HSLS). Tzv. Tukova aféra v roku 1929 a personálne zmeny v HSLS mu otvorili cestu do veľkej politiky. Vo voľbách v tomto roku sa stal poslancom Národného zhromaždenia. Ako poslanec sa venoval najmä sociálnym, školským a regionálnym otázkam. Priazeň Andreja Hlinku si získal najmä nekompromisným protikomunistickým postojom, ktorý reflektoval v dvoch dielach *Bolševická víchrica* a *Obety bolševizmu*.

Rast politickej radikálnosti Antona Šaláta v priebehu 30. rokov spôsobili hlavne dve okolnosti: a to ignorácia pražského centralizmu voči autonomistickým požiadavkám HSLS a vypuknutie občianskej vojny v Španielsku. Počas svojich prejavov na verejných ľudových zhromaždeniach čoraz viac používal útočný slovník voči politickým oponentom ako aj voči jednotlivcom. Vyvrcholením protičeskej nenávisťi sa stalo obdobie krátko po tzv. Homolovom puči, keď bol nakrátko sám Anton Šalát internovaný vo väzbe ako ľudácky prominent.

V rannom období Slovenského štátu, dynamickejšie po tzv. Salzburských rokovaníach sa prikláňal k radikálnemu krídlu ľudovej strany okolo premiéra Vojtecha Tuku. Na šírenie štvavej a až nenávisťnej propagandy využíval ako hlavný komunikačný prostriedok vlastný regionálny časopis *Štúrov hlas*, ktorý v mnohých stránkach nezaostával za podobnými plátkami typu *Völkischer Beobachter*. Uzdu svojej nenávisťi častokrát popustil aj na pôde Slovenského snemu.

Jozef PAVLOV, PhDr.

Intolerance, demagoguery and the spread of hate in the literature and journalism of Anton Šalát

This paper describes, evaluates and analyses the literature and journalism of Anton Šalát (1892–1944), an important regional and nationwide politician in Slovakia. Anton Šalát is a controversial figure in Slovak history. He was an active minister, regional official, politician, teacher, writer and journalist and also a radical and demagogue. His controversial life culminated in his tragic death, when he was brutally murdered by partisans from Veličkov's Brigade on the night of 17 September. Šalát was admitted to the seminary in Banská Bystrica, where he was heavily influenced by nationally orientated priests, who formed his Slovak identity. As a representative of the limited Slovak intelligentsia, he participated in the revival process within the region he was active in. He became a professor at the comprehensive school in Zvolen, he organised courses in the Slovak language for Czech employees and their families, and he published poems, chapters and humoresques. He also established local structures of the Slovak People's Party (SPP) as a nationally orientated minister. The so-called Tuka Affair in 1929 and staff changes in the SPP opened the door to major politics to Šalát and during the elections this year he became a member of the National Assembly. As an MP he was particularly devoted to social, educational and regional issues. He gained the favour of Andrej Hlinka through his uncompromising anti-communist attitude, which he reflected in two works titled *Bolševická víchrica* and *Obety bolševizmu*. Anton Šalát's increasing political radicalism during the nineteen thirties is the result of key main circumstances: Prague centralism's disregard of demands of the HSĽS and the start of the Civil War in Spain. In his speeches at public people's gatherings he increasingly used an aggressive vocabulary towards political opponents and individuals. The period shortly after the so-called Homola's Putsch, when Anton Šalát himself was briefly imprisoned as a prominent figure, was when his hate of the Czechs reached its peak.

During the early period of the Slovak State, more dynamic after the so-called Salzburg Conference, he inclined towards the radical wing of the people's party around prime Minister Vojtech Tuák. He used his own regional magazine called *Štúrov hlas* to spread seditious and hateful propaganda. This magazine was similar in many aspects to papers such as "*Völkischer Beobachter*". He also often gave rein to his hate on the soil of the Slovak Parliament itself.

Andrea POKLUDOVÁ, doc. PhDr., Ph.D.

Postoje JUDr. Richarda Fischera k Moravskému paktu: limity občanských práv a svobod v řešení národnostních otázek na Moravě v předvečer Velké války

Téma Moravského paktu dlouhodobě rezonuje v domácím a zahraničním bádání etnických konfliktů na přelomu 19. a 20. století a jejich potencionálního vyřešení politickým jednáním. Avšak politické kompromisy deklarované elitami politické scény se v praxi mohou stát nástrojem ovlivňujícím svobodné jednání občanů i podhoubím pro ideologie směřující k omezování základních občanských svobod těch druhých, tedy kořeny totalitárních ideologií.

Danou tezi bych rozvinula na příkladu názorových postojů a jednání JUDr. Richarda Fischera – národního aktivisty, olomouckého komunálního politika a poslance moravského zemského sněmu. Nepatřil do okruhu moravských česky hovořících poslanců, kteří vedli jednání vedoucí k uzavření Moravského paktu, ale po jeho přijetí se stal jedním z otevřených kritiků. V prvé řadě kritizoval, že ve volební reformě do zemského sněmu, schválené v rámci Moravského paktu, nebylo vyslyšeno volání po všeobecném volebním právu. Takto ujednaný národnostní kompromis byl v jeho očích aktem ne-svobody vůči značné části obyvatelstva země, která vyloučením z volebního práva nemohla prosadit své politické zájmy.

Druhou, neméně zajímavou rovinou je Fischerův postoj k lex Perek, který byl součástí Moravského paktu a který v praxi v nejedné z moravských obcí hrany etnických konfliktů neotupil, ale naopak vyostřoval. V dané etnické rovině je zajímavé sledovat aktérový názory a postoje, které ve jménu národní pospolitosti oscillovaly na samé hraně občanských práv a svobod jako např. svobodné rozhodnutí zákonného zástupce dětí ohledně vyučovacího jazyka.

Formou mikrosond budou rozvinuty i aktérový názory a postoje jdoucí za rámec oblasti kulturního nacionalismu. Především půjde o ty, které se týkaly hospodářského života, neboť v nich jsou postizitelné zárodky směřující k totalitarismu.

Andrea POKLUDOVÁ, doc. PhDr., Ph.D.

***JUDr. Richard Fischer's attitudes toward the Moravian Pact:
Limits on civil rights and freedoms in addressing national
issues in Moravia on the eve of the Great War***

The Moravian Pact has long resonated in research at home and abroad into ethnic conflicts at the turn of the 19th and 20th centuries and their potential resolution through political action. However, the political compromises declared by the elites of the political scene might in practice become an instrument that influences the free behaviour of people and spawn an ideology aimed at restricting the fundamental civil liberties of others, the roots of totalitarian ideologies.

In this paper, I elaborate on this thesis using the example of the opinions and actions of JUDr. Richard Fischer, a national activist, a local politician in Olomouc, and a member of the Moravian Provincial Assembly. He was not one of the Moravian Czech-speaking representatives who led the negotiations that resulted in the conclusion of the Moravian Pact, but became an open critic after its adoption. First of all, he criticised the fact that, under the Moravian Pact, the approved reform of the electoral system as the provincial assembly did not heed the call for general enfranchisement. The national compromise thus agreed was in his eyes an act of non-freedom against a large part of the population in the land, which could not assert its political interests as a result of exclusion from enfranchisement.

The second, no less interesting, is Fischer's attitude toward lex Perek, which was part of the Moravian Pact and which in practice did not blunt the edges of ethnic conflicts in more than one Moravian community, but instead escalated them. Within the given ethnic context, it is interesting to observe the views and attitudes of those involved, which oscillated on the very edge of civil rights and freedoms in the name of national community, such as the free decision of a child's legal guardian on the language of teaching.

We will elaborate, in the form of micro-probes, on the opinions and attitudes of other players in the areas of cultural nationalism and in the economic sphere in which the embryos of totalitarianism can be found.

Marek PŘÍHODA, PhDr., Ph.D.

Hranice (ne)sobody v písemnictví vrcholné moskevské Rusi

Navzdory tomu, že se myšlení staré Rusi vyznačuje značnou mírou apolitičnosti a důrazem na církevně-náboženská témata, jsme v průběhu 15. a první poloviny 16. století svědky zvýšené pozornosti k otázkám, které bychom v moderním slova smyslu mohli označit za politické. Na pozadí dobové polemiky o kacířství a klášterním majetku se formují představy o základech a poslání carské moci i její historické misi. V tomto období se také obvykle vidí zrod státoprávního modelu, jenž v ruských podmínkách navzdory četným krizím přetrval v podstatě až do počátku 18. století. Někteří badatelé a publicisté dokonce zastávají názor o přímé kontinuitě státně politických konceptů předpetrovské Rusi a petrohradského Ruska nebo dokonce sovětského období a právě ve vrcholné moskevské Rusi nacházejí ideové zdůvodnění absolutistické vlády v Rusku. Postoje a názory tehdejšího nejvlivnějšího myslitele Josifa Volockého a jeho pokračovatelů, v nichž centrální místo zaujímá představa o Bohem dané carské moci, budou mimo jiné interpretovány jako ospravedlnění konkrétních kroků ruského samoděržaví a v krajním případě jako přitakání zločinům tyranie. V příspěvku nabídneme zamyšlení nad otázkou, do jaké míry se idea carské moci, přítomná v emblematických textech dobového staroruského písemnictví, slučuje s konceptem svobody individua. Zároveň se pokusíme naznačenou problematiku zasadit do širšího evropského kontextu, kde se postupně rodí požadavek omezené panovnické moci, myšlenka o odpovědnosti vladaře lidu včetně možnosti vzpoury proti nehodnému vládci nebo vraždy tyrana či představa o smlouvě mezi panovníkem a společností jako základu státní organizace. Nelze samozřejmě pominout fakt, že západoevropské politicko-sociální myšlení vychází v mnohém z odlišných základů a dějinné zkušenosti. Nehledě na specifický historický vývoj však moskevská Rus zůstává v kulturním smyslu součástí evropského křesťanského prostoru. V moskevské literatuře budou ostré polemiky proti západním heretikům doprovázeny hledáním duchovních kořenů a počátků vlastní státnosti právě v Evropě.

Marek PŘÍHODA, PhDr., Ph.D.

The Borders of (Un-)Freedom in the Literature of the Grand Duchy of High Moscow

Despite the fact that Old Russian thought is distinguished by its highly apolitical nature and an emphasis on matters of the Church and religion, over the course of the 15th and early 16th centuries, one can witness an increase in the attention they paid to matters that one would call – in the modern sense of the word – “political.” Against the backdrop of the era’s polemics on heresy and monastic property, conceptions were being formed as to the foundations and function of the Tsar’s power – and of that power’s historical mission. This period also marked the decisive shaping of a state system that was to prevail in the Russian environment, despite numerous crises, essentially until the start of the 18th century. Certain scholars and public commentators even hold the opinion that there is a direct continuity between national-politics concepts of pre-Petrine Russia and those of the Russian empire, or even Soviet period, and it is precisely in Muscovite Russia that they find their ideological justification for absolutist rule. The stances and opinions of the most influential thinker, Joseph Volotsky, and of his successors, in which the notion of the Tsar’s God-given power holds center stage, will come to be interpreted as – among other things – justifications for specific steps by the *samoderzhaviye*. In our paper, we will try to answer the question: To what extent is the conception of the Tsar’s power that is present in emblematic Muscovite texts compatible with the concept of freedom of the individual? Then, we will attempt to situate our topic within the broader European context, wherein e.g. the demand for limited monarchic power is gestating, along with the idea of accountability being borne by a nation’s leader, including the possibility of revolt, or even tyrannicide, against an unfit ruler, and the idea of a contract between the ruler and society as the foundation of the State’s organization. Naturally we cannot overlook the fact that West European political and social thought is based on different foundations and historical experiences. Regardless of its distinctive historical development, however, Muscovite Russia remains, in the cultural sense, a part of the European Christian sphere. In its literature, one will find heated polemics against Western heretics alongside a search for spiritual roots and for the beginnings of their own statehood in none other than Europe.

Florian RUTTNER, Dr.

Nevinný nacionalista, zlí Američané.

Vzorec pro úspěch „dotazníku“ Ernsta von Salomona

Příspěvek se zaměří na kritiku knihy Ernsta von Salomona „Dotazník“ („Der Fragebogen“) a na její přijetí v Německu. Tato kniha a její velkolepý úspěch na počátku 50. let 20. století přispívá k obrazu, jak se poválečná německá společnost vypořádala se svou totalitní minulostí. Přitom je tato oblast dosud neprozkoumaná.

Ernst von Salomon byl v meziválečném období členem německých svobodných sborů Freikorps i pravicových teroristických skupin a hrál rozhodující roli při organizování atentátu na Walthera Rathenaua. Po vypršení výkonu trestu odnětí svobody se vydal na spisovatelskou dráhu. Napsal memoáry o svých politických snahách a stal se zastáncem takzvané „konzervativní revoluce“.

Po druhé světové válce byl během pokusů Spojenců o převýchovu a denacifikaci nucen vyplnit dotazník týkající se jeho politické minulosti. Tím, že jej vyplnil velmi zešířena a výsledek zveřejnil jako „Dotazník“, vytvořil (ne vždy jedinou) obrannou rozpravu o odmítnutí osobní odpovědnosti i očištění německé společnosti jako celku. Pokusil se zejména striktně od sebe oddělit „konzervativní revoluci“ s jejím pohledem na svět ve smyslu *völkisch* od totalitního nacionálního socialismu. Antisemitismus v něm byl zlehčován a Němci byli zobrazováni hlavně jako oběti. Příběh této knihy tedy odrážel populární sentiment spojený s tlustou čarou za národně socialistickou minulostí. To mu zaručovalo úspěch.

Tento příspěvek pojednává o von Salomonových narativních a ideologických strategiích, s nimiž tohoto úspěchu dosáhl. Zaměřuje se například na von Salomonovu dovednost zastírat politické odpovědnosti tím, že do popředí staví osobní, údajně nepolitické vztahy, a na jeho schopnost čerpat z rozšířených protizápadních a protiamerických nálad. Tímto způsobem rozvíjí tradiční diskuse o nesvobodě.

Florian RUTTNER, Dr.

Innocent Nationalist, Evil Americans. The Formula for Success of Ernst von Salomon's "Questionnaire"

The proposed paper will focus on a critique of Ernst von Salomon's book "The Questionnaire" ("Der Fragebogen") and its reception in Germany. This book and its spectacular success in the early 1950ies is still underexplored in the discussion of how postwar German society dealt with its totalitarian past.

During the interwar period, Ernst von Salomon was a member of the German Freikorps as well as right wing terrorist groups and played a decisive role in organizing the assassination of Walther Rathenau. After serving his prison term, he started a career as an author, publishing his memoirs of his political endeavors and became a proponent of the so-called "conservative revolution".

After the Second World War, in the course of the Allied attempts of re-education and denazification, he was forced to complete the questionnaire regarding his political past. By doing so in an extensive way, and by publishing the result as the "Questionnaire", he created a (not always only) defensive discourse of negating personal responsibility as well as exculpate German society as a whole. He tried especially to strictly dissociate the "conservative revolution" with its *völkisch* worldview from totalitarian National Socialism. Anti-Semitism is soft-pedaled and the Germans are mainly depicted as victims. Thus, the book's narrative reflected a popular sentiment of drawing a line under the national socialist past which granted its success.

The paper will discuss von Salomon's narrative and ideological strategies, with which this was brought about. It will focus for example on von Salomon's skill of blurring political responsibilities by bringing personal, allegedly non-political relations to the fore, and on his aptitude to draw on widespread anti-Western and anti-American sentiments. This way, he prolonged older traditional discourses of unfreedom.

Jan SLAVÍČEK, PhDr., Ph.D.

***Od statického k dynamickému pojetí totalitarismu:
Vývoj teorie od Carla J. Friedricha k Juanu J. Linzovi***

Teorie totalitarismu patří mezi nejkontroverznější – a nejkritizovanější – metodologické přístupy v politologii a historii. Většina kritik se víceméně soustředí na dva základní aspekty: Zaprvé, kritizují teorii totalitarismu jako ideologicky podmíněnou, a tedy a priori neobjektivní. Zadruhé, říkají kritici, teorie totalitarismu je statická. Nedokáže obsáhnout vnitřní vývoj režimu, stejně jako určité „ostrovy svobody“ (termín Alaina Besançona), které ve společnosti přirozeně vždy vznikají, protože kontrola režimu nikdy nemůže být úplná.

Předkládaná studie se zaměřuje na druhý zmiňovaný aspekt. Analyzuje postupný vývoj teorie totalitarismu ve druhé polovině 20. století, od prvního „katalogového“ pojetí Carla Joachima Friedricha (a Zbigniewa Brzezinského) až po Juana José Linze. Soustředí se na otázku, jak se postupem času u vybraných autorů teorie totalitarismu posunuje od statického pojetí k dynamickému. Komparuje tedy jednotlivé přístupy, analyzuje vývoj dané teorie a klade si otázku, nakolik je dotyčná výtka (o statickosti totalitarismu) validní. Závěrem se zamýšlí nad perspektivností teorií totalitarismu v sociálních vědách v 21. století.

Studie vychází z klasických politologických a historických přístupů, zejména z metody textové analýzy a metody komparativní. Jako zdroje používá primárně texty vybraných teoretiků totalitarismu (C. J. Friedrich, Peter Graf von Kielmansegg, Raymond Aron, Richard Löwenthal, J. J. Linz).

Jan SLAVÍČEK, PhDr., Ph.D.

***From a Static to a Dynamic Conception of Totalitarianism:
The Evolution of the Theory from Carl J. Friedrich
to Juan J. Linz***

Totalitarian theory belongs to the most controversial – and criticized – methodological approaches in political and historical science. The most critics usually focus on two basic aspects: Firstly, they criticize totalitarianism as an ideologically contingent, and therefore a priori biased, concept. Secondly, in critics' eyes, totalitarian theory is static. It is incapable of encompassing a regime's internal development, as well as certain "islands of freedom" (to use Alain Besançon's term) that always naturally arise in a society, because the regime's control can never be full and absolutely complex.

The proposed study focuses on the second of these aspects. It analyzes the gradual development of totalitarian theory in the second half of the 20th century, from the initial "cataloging" concept of Carl Joachim Friedrich (and Zbigniew Brzezinski) to that of Juan José Linz. It focuses, for a selection of authors, on the changes of the theory from a static conception to a dynamic one. Therefore, it compares particular approaches, analyzes the evolution of the totalitarian theory and asks, to which extent it is valid to judge totalitarianism as static. Finally, it considers the perspectives of totalitarian theory in social sciences of the 20th century.

The study uses classical political and historical approaches – above all textual analysis and the comparative method. Texts of selected theoreticians of totalitarianism (C. J. Friedrich, Peter Graf von Kielmansegg, Raymond Aron, Richard Löwenthal, and J. J. Linz) are used as primary sources.

***Sovětizace českého ekonomického vysokého školství
v 50. letech 20. století***

Příspěvek shrne poznatky z přebírání sovětských zkušeností v oblasti ekonomického vysokého školství v 50. letech 20. století. Soustředí se na analýzu vlivu sovětských zkušeností a témat na kvalitu akademického sboru, dále na pořádání konferencí, školení, zvaní sovětských odborníků, překládání sovětských knih a učebnic, odebrání sovětských časopisů, vysílání učitelů a studentů do SSSR a budování „sovětských koutků“. Dále se hodlá věnovat tezi, že sovětská ekonomická věda zaváděná na ekonomických vysokých školách v Československu vycházela z dogmatického přístupu k dílům klasiků, nebyla schopna odpovídat na aktuální otázky ekonomického vývoje v SSSR a řešit problémy při transformaci ekonomik zemí východního bloku. Budou také analyzována negativa, která českoslovenští komunisté převzali při konstituování vysokého ekonomického školství, když se řídili sovětským příkladem vědy. Příspěvek potvrdí, zda k hlavním potížím při sovětizaci patřilo, že jen nemnoho komunistických funkcionářů mělo vlastní zkušenosti se sovětským školstvím, málokdo uměl ruštinu, ani nebyl dostatek přeložených materiálů (studijních programů, studijních plánů, učebních osnov, učebnic). Příspěvek hodlá též ověřit tezi, že přímý vliv sovětských poradců nebyl v této oblasti rozsáhlý, a dále hodlá odpovědět na výzkumnou otázku, zda došlo k zásadní proměně sovětizace ekonomického vysokého školství v prvních letech chruščovovské éry.

František STELLNER, doc. PhDr., Ph.D. – Pavel SZOBI, PhDr., Ph.D.

***Sovietization of Czech economic higher education
in the 1950s***

The entry will summarize knowledge about acquiring Soviet experience with economic tertiary education in the 1950s. It focuses on analysing the influence of Soviet experiences and topics on the quality of the academic staff, organizing conferences, training, inviting Soviet experts, working with Soviet books and materials, subscribing to Soviet journals, sending teachers and students to the USSR, and building “Soviet corners”. The entry also focuses on the thesis that Soviet economic science that was introduced to economic tertiary institutions in Czechoslovakia was based on a dogmatic approach to classics, was not able to respond to current questions of economic progress in USSR, or solve issues during the transformation of economies of Eastern Bloc countries. The entry also analyses the negative aspects that Czechoslovak communists adopted from Soviet scientific examples when constituting economic tertiary education. An example will demonstrate if the main issues with Sovietization were that many communist functionaries lacked experience with the Soviet education system, did not speak Russian, that there was not a sufficient amount of materials (study programs, study plans, curricula, textbooks). The entry will also test the thesis that direct influence of Soviet experts on this field was not very extensive, and will also answer the research question if the Sovietization of economic tertiary education went through significant changes during the first years of the Khrushchev era.

Josef ŠAUR, Mgr., Ph.D.

Od „volnosti“ ke „svobodě“. Vývoj chápání svobody v ruském myšlení od Fonvizina k Čičerinovi

Příspěvek sleduje proměny chápání svobody v ruském myšlení od konce 18. do poloviny 19. století, a to na příkladu dvou osobností. První z nich je Denis I. Fonvizin, dramatik, publicista a myslitel doby Kateřiny II. Jeho pojetí svobody vystihuje starší ruské označení pro svobodu „volnost“. To totiž také znamená nezávislost, výsadu či privilegium. Zahrnuje tak chápání svobody jako nezávislosti na někom (zpravidla materiální) a zároveň je tato nezávislost dostupná jen některým. Toto pojetí tak spojuje osvícenské myšlení a realitu ruské společnosti kateřinské doby. Fonvizinovým vrcholným textem o státu, právu a svobodě je *Pojednání o nezbytných státních zákonech* (1783), jež později ovlivnilo část děkabristů. Druhou zkoumanou osobností je Boris N. Čičerin, významný právník, historik a jeden z nejvýraznějších představitelů ruského liberalismu doby Alexandra II. Na počátku jeho vlády Čičerin připravil několik článků a mezi nimi *Současné úkoly ruského života* (1856), které definoval jako nutnost zavést sedm základních svobod. Čičerinovo pojetí bylo ovlivněno hegelianstvím, filozofickými diskusemi 30. a 40. let 19. století a hlavně zcela odlišným pojetím individua. Čičerinův text bývá označován jako programové prohlášení raných ruských liberálů.

Přestože se Fonvizinovo a Čičerinovo pojetí svobody pochopitelně liší, vykazují i nesporné podobnosti. Fonvizin i Čičerin vycházejí z potřeby zákonného pořádku, a tak jejich úvahy staví na potřebě základního zákona a vymezení panovnické moci. Fonvizin a Čičerin nevystupovali protimonarchisticky, radikální myšlenky jim nebyly vlastní, přesto se oba výše uvedené texty příznačně pro Rusko šířily v opisech a bez uvedení autora.

Josef ŠAUR, Mgr., Ph.D.

From “vol’nost” to “svoboda”. Developing an understanding of freedom in Russian thinking from Fonvizin to Chicherin

The paper observes transformations in the understanding of freedom in Russian thinking from the late-18th to mid-19th centuries using the example of two people. The first is Denis I. Fonvizin, a dramatist, publicist and thinker at the time of Catherine II. His concept of freedom is defined by the old Russian term for freedom “vol’nost”. This also means independence, benefit, or privilege. It thus encompasses an understanding of freedom as independence from someone (usually material), in that such independence is only available to some. This concept therefore combines the enlightened thinking and the reality of Russian society during the Catherine era. Fonvizin’s peak work on state, law, and freedom is *Discourse on Fundamental State Laws* (1783), which later influenced certain Decembrists. The second person under consideration is Boris N. Chicherin, an eminent lawyer, historian, and one of the most prominent representatives of Russian liberalism at the time Alexander II. Chicherin wrote several articles at the beginning of his reign, including *Contemporary Tasks of Russian Life* (1856), which he defined as the need to introduce seven fundamental freedoms. Chicherin’s concept was influenced by Hegel, the philosophical discussion of the 1830s and 1840s and, above all, by an entirely different concept of the individual. Chicherin’s text is generally referred to as the programme statement of the early Russian liberals.

Although Fonvizin and Chicherin’s concepts of freedom understandably differ, they also show unquestionable similarities. Both Fonvizin and Chicherin draw on the need for legal order, and thus their reflections are built on the need for fundamental law and the definition of monarchic power. Fonvizin and Chicherin did not speak out against the monarchy – they were not radicals – yet, somewhat tellingly for Russia, the two texts mentioned above spread as copies without the name of the author.

Anna ŠÍROVÁ-MAJKRZAK, Mgr., Ph.D.

***Jazyk – nástroj totalitní politiky v komunistickém Polsku
versus současná polsko-polská slovní válka***

Jazyk jakožto jeden z hlavních nástrojů tvořících totalitní ideologii je předmětem zkoumání mnoha jazykovědců a historiků. Cílem článku je představení polských výzkumů, hlavně práce Michała Głowińskiego založené na dlouhodobém pozorování každodenního i politického života v druhé polovině 20. století.

S novým jazykem – posunem významů, sémantickou záměnou, vznikem jazykových hybridů – se setkáváme také v současnosti. Ve spojení s brutalizací veřejného jazyka a nenávistným vyjadřováním („hate“) vznikají oprávněné obavy týkající se ohrožení již tak nevelkého polského společenského kapitálu. Výraz „totalní“ se stal nadávkou, kterou se častují různé strany polsko-polské války, za kterou, jako obvykle, jsou odpovědní „ti druzí“. „My nechceme žádnou válku“ opakují politici i publicisté, kteří si možná ani nejsou vědomi toho, že právě tak zní první z deseti pravidel vojenské propagandy (viz Anna Morelli, belgická badatelka problematiky). „Správné dát věci slovo“ – tento verš Cypriana Kamila Norwida se zdá být stálou výzvou, a to nejen v polských reáliích.

Anna ŠÍROVÁ-MAJKRZAK, Mgr., Ph.D.

***Language as an instrument of totalitarian politics
in communist Poland versus the current Polish-Polish
war of words***

Language as one of the main instruments forming a totalitarian ideology is the subject of research by many linguists and historians. The aim of the article is to present Polish research, especially the work of Michał Głowiński based on many years of observation of both everyday and political life in the second half of the 20th century.

We can also encounter a creation of a new language today – a shift of meanings, semantic confusion, the emergence of language hybrids. With relation to the brutalisation of the public language and hate speech, legitimate concerns arise regarding the threat to the already weak Polish social capital. The term “total” has become an invective accused by various parties in the Polish-Polish war, for which, as usual, “the others” are responsible. “We don’t want any war” repeat politicians and publicists, who may not even be aware that this is exactly the first of ten rules of military propaganda (see Anne Morelli, Belgian researcher). “Give things a proper word” – this verse by Cyprian Kamil Norwid seems to be a constant challenge, not only in Polish realities.

Martin ŠOLC, doc. RNDr., CSc. – Tomáš W. PAVLÍČEK, Dr. phil., Ph.D.

Cesty československých astronomů k mezinárodnímu uznání v dobách totalitního řízení vědy

Po konci 2. světové války byly v Československu, ve srovnání se západními zeměmi a zejména USA, v oborech astronomie a astrofyzika jen omezené podmínky pro vědeckou práci. Do značné míry to během protektorátu způsobily zásahy Němců do českých vědeckých institucí. Počátek 50. let 20. století byl spojen se zahájením činnosti Ústředního ústavu astronomického (1950) a jeho začleněním do Československé akademie věd (1954). Nový ústav vznikl sloučením soukromé, později státní hvězdárny na Ondřejově a pražské časové laboratoře. Na Slovensku byl vývoj složitější. Začal soukromou hvězdárnou ve Staré Ďale (dnes Slovenská ústredná hviezdáreň Hurbanovo) a observatoří na Skalnatém Plese, která se stala hlavní observatoří nově vytvořeného akademického ústavu. Po dobu první republiky, ale i později, byla slovenská a česká astronomie personálně propojena.

Vědy o vesmíru měly v době socialismu zvláštní postavení. Na jedné straně jejich rozvoji pomáhala ideologie podporující osvětu (lidové hvězdárny jako „chrámy ateismu“) a důraz na kosmický výzkum, ale na druhé straně zde panoval, podobně jako jinde, silný politický tlak na uspořádání a fungování výzkumných a vzdělávacích institucí podle sovětských vzorů. V tomto čtyřicetiletém období tvořily předěl roky 1967–1969.

Astronomický ústav ČSAV v prvních letech jeho existence řídil nestraník dr. Bohumil Šternberk. V ústavu i mimo něj vznikaly mezinárodně uznávané práce, zlepšovalo se přístrojové vybavení ústavu, rozvíjela se mezinárodní spolupráce i mimo východní blok. Úspěšná taktika proti politickému nátlaku slavila úspěchy – vybudování ondřejovského dvoumetrového Zeissova dalekohledu – za podpory ministra Václava Kopeckého (!) – a uspořádání Valného shromáždění mezinárodní astronomické unie v Praze (1967), a to hlavně zásluhou doc. Luboše Perka, od roku 1968 nového ředitele ústavu.

Obdobné renomé českých astronomů a politické uvolnění umožnilo početné výjezdy do zahraničí, kde po začátku normalizace řada pracovníků zůstala a našla uplatnění i na prestižních pozicích. Přes zhoršení domácí atmosféry zapojení oboru v mezinárodní vědecké formální i neformální síti pokračovalo.

Vedoucí osobnosti československé astronomie, až na několik výjimek (doc. Antonín Mrkos), nepatřily k exponentům režimu 50.–80. let, ale dá se říci, že určitým způsobem dokázaly nejen odolávat politickým tlakům, ale dokonce je i využívat. Tak například zájem vládních a politických špiček

o československou účast v kosmickém výzkumu (Interkosmos, družice Magion, kosmonaut Vladimír Remek), umožnil vědecky pracovat i lidem, kteří příliš neprojevovali loajalitu s režimem.

Dá se říci, že astronomie měla ve srovnání s jinými obory poněkud nadstandardní postavení a československá astronomie se těšila nebývalé pozornosti v Sovětském svazu i na Západě, ale i zde to byl „tanec na tenkém ledě“. Více o rozmanitých osudech jednotlivců, o konkrétních zásazích režimu a jejich dopadu na obor uvedeme v našem příspěvku.

Martin ŠOLC, doc. RNDr., CSc. – Tomáš W. PAVLÍČEK, Dr. phil., Ph.D.

The path of Czechoslovak astronomers to international recognition during the period of totalitarian management of science

After the end of World War II, the conditions for scientific work in Czechoslovakia in the fields of astronomy and astrophysics were limited in comparison to the Western European countries and, in particular, the USA. This was caused to a large extent by German interventions in Czech scientific institutions during the Protectorate. The early 1950s saw the establishment of the Central Astronomical Institute (1950) and its incorporation into the Czechoslovak Academy of Sciences (1954). The new institute was created by merging the private, and later state-owned, observatory in Ondřejov, and the Prague time laboratory. In Slovakia, the development was more complicated. It started with the private observatory in Stará Ďala (now Slovak Central Observatory Hurbanovo), and the observatory in Skalnaté pleso, which became the main observatory of the newly created academic institute. During the First Republic and later, Slovak and Czech astronomy were connected by personnel.

Space sciences had a special position during the socialist era. On one hand, their development was supported by an ideology that promoted popularisation (people's observatories as "temples of atheism") and an emphasis on space research, but on the other hand, there was, as elsewhere, a strong political pressure on the organisation and functioning of research and education institutions according to Soviet models. 1967–1969 was the dividing line during this 40-year period.

In the first years of its existence, the Astronomical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences was headed by Dr. Bohumil Šternberk, who was not a member of the Communist Party. Internationally recognised work was done inside and outside the institute, its instrumentation was improved, and international cooperation developed beyond the Eastern Bloc. The successful tactics against the political pressure led to certain achievements – like the construction of the two-meter Zeiss telescope in Ondřejov – with the support of Minister Václav Kopecký (!) – and the organisation of the General Assembly of the International Astronomical Union in Prague (1967), mainly thanks to doc. Luboš Perek, the director of the institute from 1968.

The professional reputation of Czech astronomers and political relaxation facilitated numerous trips abroad, where many Czechoslovak astronomers stayed after the beginning of the normalisation period and found work in

prestigious positions. Despite the deterioration of the atmosphere at home, the area's involvement in the formal and informal international scientific network continued.

The leading figures in Czechoslovak astronomy, with a few exceptions (e. g. doc. Antonín Mrkos), in the period from the 1950s to the 1980s were not exponents of the regime. It could be said that, in some ways, not only did they manage to resist the political pressure but were also able to use it to their advantage. For example, the interest shown by the government and political leaders in the Czechoslovak participation in space exploration (Interkosmos, Magion satellite, cosmonaut Vladimír Remek) made working in science possible for people who did not exactly show loyalty to the regime.

It can be said that astronomy had a somewhat advantageous place among other disciplines, and Czechoslovak astronomy enjoyed good reputation both in the Soviet Union and in the West; however, it was still “walking on thin ice”. In our paper, we are going to present in detail the diverse fates of individuals, the specific interventions of the regime, and their impact on the discipline.

Luboš ŠVEC, doc. PhDr., CSc.

Rok 1968, studentská recese a satira jako ohrožení reálného socialismu?

Příspěvek se bude věnovat některým dopadům studentské kritiky reálného socialismu v roce 1968. Cílem je analyzovat, jakým způsobem sovětské úřady vnímaly projevy studentské kritiky, vyjádřené při studentských slavnostech roku 1968. Soustředí se na reakci stranických a bezpečnostních orgánů na studentskou aktivizaci na dvou příkladech – majáles v Praze na jaře 1968 a podzimních studentských slavnostech v estonském Tartu a Tallinnu.

Obě studentská vystoupení byla projevem uvolnění systému a atmosféry reformem druhé poloviny šedesátých let v Československu a doznívání analogického procesu „tání“ v některých částech Sovětského svazu. Současně s reformními projevy se však vytvářela kritika a konzervativní reakce, a to nejen ze strany konzervativních stranických funkcionářů. Střetávání různých světů dokumentuje i reflexe sovětských studentů, kteří byli svědky majáles a dalších studentských akcí v Československu. Necháпали studentskou recesi a ve svých zprávách o situaci referovali o reakčnosti československých studentů a jejich otevřené podpoře amerického imperialismu. Tato hlášení, která směřovala do politbyra, spoluvytvářela v sovětském stranickém aparátu a společnosti obraz ohrožení socialismu v Československu.

Těžko však tento přístup paušalizovat na všechny vysokoškoláky v Sovětském svazu. Nejvýrazněji to dokumentují studentské slavnosti na podzim 1968 v estonském Tartu a Tallinnu. Estonští studenti spojili kritiku sovětského direktivního systému v Estonsku s kritikou sovětské okupace Československa. Ostrá reakce sovětských úřadů ukazovala, že potlačení pražského jara znamenalo i definitivní ukončení etapy uvolnění a reformních nadějí v Estonsku a celém Sovětském svazu.

Luboš ŠVEC, doc. PhDr., CSc.

***The year 1968, student mischief-making, and satire
as a threat to real socialism?***

The paper covers some of the impacts of student criticism of real socialism in 1968. The aim is to analyse how the Soviet authorities perceived the manifestations of student criticism expressed during student celebrations in 1968. It focuses on the reaction of party and security bodies to student activation using two examples: the Majales celebrations in Prague in the spring of 1968 and the student celebrations in Tartu and Tallinn in Estonia in the autumn.

Both student events reflected the easing of the system and the atmosphere of reform in Czechoslovakia in the second half of the 1960s and the fading of the analogous “melting” process in some parts of the Soviet Union. At the same time as the reformist manifestations, however, criticism and conservative reactions were prevalent among conservative party officials. The clash of different worlds is also evidenced by the reflections of Soviet students who witnessed Majales and other student events in Czechoslovakia. They did not understand student mischief-making and referred in their reports to the reactionary nature of Czechoslovak students and their open support for American imperialism. These reports, which made their way to the politburo, were partly responsible for creating the image of a threat to socialism in Czechoslovakia among the Soviet party apparatus and in Soviet society.

It would be hard, of course, to accuse all university students in the Soviet Union of such an approach across-the-board. This is most notably documented by the student celebrations in Tartu and Tallinn, Estonia, in the autumn of 1968. Estonian students combined criticism of the directive Soviet system in Estonia with criticism of the Soviet occupation of Czechoslovakia. The sharp response of the Soviet authorities showed that suppression of the Prague Spring also marked the definitive end of relaxation and hopes of reform in Estonia and in the Soviet Union as a whole.

Stanislav TUMIS, PhDr., M. A., Ph.D.

***Limity národní identity západních Ukrajinců
v kontextu sovětského totalitárního režimu:
příklady propagandistických materiálů vztahujících se
k aktivitám tzv. banderovského hnutí***

Zahrnutí západní Ukrajiny do Sovětského svazu v roce 1939 a znovu definitivně po skončení druhé světové války v roce 1945 dalo významný impuls pro střet ukrajinské národní a sovětské nadnárodní identity – někteří historici dokonce konceptualizují vývoj po roce 1945 jako ruskou imperiální či koloniální nadvládu nad podřízeným ukrajinským národem. Koncepty ukrajinského nacionalismu a sovětského nadnárodního uspořádání se staly podvědomou součástí podstatných změn na sovětské Ukrajině ve třicátých letech 20. století (sovětský narativ industrializace a modernizace versus narativ těch, kteří bojovali proti urychlené industrializaci, jejímž výsledkem byl velký hladomor a likvidace ukrajinských elit, dokonce komunistů, jako součást Velkého teroru); připojením západní Ukrajiny k Sovětskému svazu tyto tendence eskalovaly (narativ Velké vlastenecké války zahrnující většinu „sovětské“ Ukrajiny versus narativ západního ukrajinského nacionalismu radikálně odmítající sovětský stát). Nejbouřlivější ideologické a propagandistické střety mezi sovětským nadnárodním konceptem, jenž se snažil zahrnout Ukrajince do rámce plně rozvinuté identity sovětského člověka (*homo Sovieticus*), a ukrajinským konceptem radikálního nacionalismu se po druhé světové válce odehrávaly na západní Ukrajině. Vzhledem k tomu, že silná bolševistická propaganda byla v té době jen doplňkem masivního sovětského úsilí vojensky potlačit ukrajinské nacionalisty na západní Ukrajině a také ve východním Polsku, nedala tzv. banderovskému hnutí jinou možnost než bojovat se silnou sovětskou komunistickou mocí ilegálně a za pomoci propagandistických a partyzánských prostředků. Příspěvek se soustřeďuje na analýzu a interpretaci sovětských a ukrajinských archivních materiálů a pokouší se konceptualizovat pozice všech stran v tomto násilném konfliktu – sovětské moci, banderovského hnutí – a propagandistické dopady na běžnou západoukrajinskou populaci a v širším kontextu též na Ukrajinu jako celek. Klade si rovněž otázku, zda lze tento střet konceptualizovat též v kontextu totalitárního modelu.

Stanislav TUMIS, PhDr., M. A., Ph.D.

***Limits of National Identity of Western Ukrainians in the Context of Soviet Totalitarian Regime:
Examples of Propagandist Materials Related to Activities of Banderivets Movement***

Inclusion of Western Ukraine into the Soviet Union in 1939 and definitely again after the end of WWII in 1945 brought important impetus for clash of Ukrainian national and Soviet supranational identities – some scholars even conceptualize the development after 1945 as Russian imperialist, or colonial domination over Ukrainian subordinated nation. Concepts of Ukrainian nationalism and Soviet supranationalism were subconsciously a part of essential changes in Soviet Ukraine in 1930s (Soviet narrative of industrialization and modernization versus narrative of those fighting against accelerated industrialization resulted in Great Famine and liquidation of Ukrainian elites, even communists, as a part of Great Terror); with inclusion of Western Ukraine into the Soviet Union those tendencies escalated (narrative of Great patriotic war comprising majority of “Soviet” Ukrainians versus narrative of Western Ukrainian nationalism radically refusing the Soviet state). The most turbulent ideologist and propagandist clashes between Soviet concept of supranationalism incorporating Ukrainians into the frame of full-fledged *homo Sovieticus* identity and Ukrainian concept of radical nationalism after war took place in Western Ukraine. We have to emphasize the strong Bolshevik propaganda was only a supplement of massive Soviet effort to militarily suppress the Ukrainian nationalists in Western Ukraine and also in Eastern Poland and it gave the so called Banderivets only one possibility to fight with the strong Soviet communist power illegally and in propagandist and partisan manner. The paper will focus on analysis and interpretation of Soviet and Ukrainian archival materials and try to conceptualize the positions of all sides in this conflict – Soviet power, Banderivets movement – and propagandist effect both on common Western Ukrainian population, and in wider context on Ukraine as a whole. It poses also question whether this clash could be conceptualizing in the context of totalitarian models.

Helena ULBRECHTOVÁ, doc. PhDr., Ph.D.

***Otcové ve službách nacismu a stalinismu: literární
perspektiva jejich synů. Martin Pollack a Viktor Jerofejev***

Příspěvek se zabývá literárním svědectvím „synů“ o zločinech „otců“, za které byli zodpovědní v době nacismu (Martin Pollack: *Der Tote im Bunker. Bericht von meinem Vater*, 2004) či v době stalinismu a poststalinismu (Viktor Jerofejev: *Chorošij Stalin*, 2004). Oba texty lze považovat jak za fikční (i když u Pollacka v menší míře), tak zároveň za dokumentární doklady o době totalitních systémů.

Základní otázky, které si oba texty kladou, se týkají rodinného i politického traumatu a otvírají problematiku zodpovědnosti jedince za občanskou společnost. Srovnávací analýza obou knih prokázala řadu shodných rysů: v obou je rekonstruována rodinná paměť, v obou případech je příběh vyprávěn z perspektivy syna o otci a v obou případech je de- a re-konstruována nejen postava otce, ale i ideologie, kterou reprezentuje. Významnou spojnicí je motiv otcovraždy či smrti otce (S. Freud, J. Assmann) a jeho literární reflexe. Velkou podobností v obou systémech se vyznačuje kompozice mužských (otec, děd) versus ženských postav (matka, babička) stejně jako proces literárního psaní, který má psychotherapeutický efekt.

Dalšími oblastmi, jimž je věnována pozornost, je práce s časem a prostorem a způsob pohybu v nich – v obou případech děj začíná smrtí otce, i když v případě Jerofejeva se jedná o smrt „abstraktní“ – působení syna v undergroundu znamenal konec úspěšné kariéry otce – sovětského diplomata. Pollack vypráví dějiny problematických slovansko-německých vztahů na území dnešního Slovinska a o jemu neznámém biologickém otci, vysokém důstojníkovi SS, jehož působení zanechalo po sobě řadu masových hrobů; jeho svědectví je apelem na občanskou společnost k přiznání viny na těchto zločinech.

Viktor Jerofejev vypráví s větší mírou nadsázky o úspěšné kariéře Stalina a Molotovova tlumočníka a později sovětského diplomata v západních zemích. Na rozdíl od Pollacka jeho otec sice nespáchal těžké zločiny, ale byl součástí totalitního systému. Zatímco nacismus je dle Pollacka možno a nutno překonat, je Viktor Jerofejev velmi skeptický k tomu, že stalinismus jako základ myšlení a přístupu k dějinám z Ruska zmizí. I proto zde neexistuje dle Jerofejeva pocit viny.

Helena ULBRECHTOVÁ, doc. PhDr., Ph.D.

Fathers in the service of Nazism and Stalinism: the literary perspective of their sons. Martin Pollack and Viktor Jerofejev

The paper deals with the literary testimony of “sons” about the crimes of their “fathers” committed at the time of Nazism (Martin Pollack: *Der Tote im Bunker. Bericht von meinem Vater*, 2004) or at the time of Stalinism and post-Stalinism (Viktor Jerofejev: *Chorošij Stalin*, 2004). Both texts can be considered to be fictional (albeit to a lesser extent with Pollack) and as documentary evidence of the era of totalitarian systems.

The fundamental questions that both texts ask concern family and political trauma, opening up the issue of individual responsibility for civil society. A comparative analysis of the two books has shown a number of similarities: in both, the family memory is reconstructed, in both cases the story is told from the perspective of the son about the father, and in both books the character of the father and the ideology that he represents is de- and re-constructed. A significant link is, the motive of patricide (S. Freud, J. Assmann) and its literary reflection. A great similarity in both systems is seen in the composition of male (father, grandfather) vs. female (mother, grandmother) figures, as well as the literary writing process, which has a psychotherapeutic effect.

Other areas of attention are working with time and space, and the way of moving around in them – in both cases, the story begins with the death of fathers, even if in the case of Jerofejev the death is “abstract” – the involvement of the son in the underground meant the end of the father’s successful career as a Soviet diplomat. Pollack tells the history of problematic Slavic-German relations in what is now Slovenia and the unknown biological father, a high-ranking officer in the SS whose work left behind a series of mass graves; his testimony is an appeal to civil society to accept guilt for these crimes.

Viktor Jerofejev tells, with greater exaggeration, of the successful career of an interpreter to Stalin and Molotov and later a Soviet diplomat in the countries of Western. Unlike Pollack, his father did not commit serious crimes, but was part of the totalitarian system. While, according to Pollack, Nazism can be and must be overcome, Viktor Jerofejev is very sceptical of the fact that Stalinism will disappear from Russia as a basis of thought and an approach to history. Jerofejev believes that this is one reason why there is no sense of guilt.

Radomír VLČEK, doc. PhDr., CSc.

Eduard Bernstein a jeho varování před komunistickou nesvobodou

Totalitní režimy jsou ve 20. století obvykle spojovány s fašismem a komunismem. Náš příspěvek se věnuje komunistické podobě totalitarismu, resp. té, která měla ve svých východiscích revoluční teorii Karla Marxe (1818–1883). Nejde v něm primárně o Marxovy názory, ale o jejich kritiku, která vzešla z pera tzv. revizionisty, německého politika a novináře Eduarda Bernsteina (1850–1932). Ten je považován za jednoho z čelných představitelů první generace reformních marxistů, těch, kteří od konce 19. století pracovali s iluzí, že marxismus je přizpůsobitelný parlamentnímu systému a může být demokratizován. Na tom prý spočívá „moderní“ podoba ideologií dělnického hnutí, jejíž aplikací lze dosáhnout sociálně spravedlivé „socialistické“ společnosti.

Příspěvek se soustředí na skutečnost, že Bernstein byl jeden z prvních, kdo mezi socialisty odhalil, že základem Marxova učení byl anarchismus Augusta Blanquiho, v jehož středu stála socialistická revoluce jako nástroj i cíl veškerého snažení. Proveditelná, stejně jako i provedena, měla být za každou cenu. S cílem vytvořit diktaturu proletariátu, jedné z forem totalitního společenství, v němž většina společnosti je utlačována menšinou. V. I. Lenin a po něm J. V. Stalin to ještě zřetelněji vyjádřili v podmínce tzv. vlády jedné strany v čele s jediným a jedinečným vůdcem. Podle Bernsteina takové pojetí ukázalo svoji bezcílnost již v evropském revolučním hnutí let 1848/1849 a následně pak v neúspěchu Pařížské komuny v roce 1871. V prohlubování Marxovy revoluční teorie spatřoval nebezpečí ještě větších porážek a vlastně i bezcílnost dělnického hnutí řídícího se touto teorií. Snažil se proto vysvětlit, že revoluční nástroj není tím nejvhodnějším k uspokojení oprávněných požadavků dělnické třídy, resp. odstranění vykořisťování člověka člověkem.

Příspěvek se soustředí na analýzu Bernsteinovy první knižní publikace, kterou zveřejnil v roce 1899. Šlo o *Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie*. Jejím základem bylo odůvodnění názorů, které předložil sjezdu německé sociálně demokratické strany konanému ve Stuttgartu 3.–8. října 1898. Česky tato práce vyšla poprvé nákladem Tiskového a vydavatelského družstva Samostatnost, s. r. o., v Praze roku 1902.

Osou Bernsteinovy knihy je kritika ortodoxního marxismu za jeho subjektivitu, která vede k adoraci cíle, aniž by byly zřetelné kroky, jichž je nutné

na cestě k němu učinit. Dochází proto k využívání násilí a prosazování kroků „za každou cenu“. Bernstein tím varuje před zneužitím revoluce ve prospěch tzv. železné nutnosti dějin, od níž není daleko k nesvobodě.

„Demokracie jest prostředek i cíl žít pospolu. Jest prostředkem vybojování socialismu, a jest tvarem uskutečnění socialismu,“ hlásá Bernstein a vyzývá k rozšíření parlamentní demokracie, neboť pouze tato forma společnosti zaručuje reálnou a spravedlivou transformaci z kapitalismu na socialismus. Tím, ale i dalšími názory sice varoval před aplikací marxismu, která vede k nesvobodě, současně ovšem stál u kořenů nereálné vize marxismus (revoluční socialismus) reformovat.

Radomír VLČEK, doc. PhDr., CSc.

Eduard Bernstein and his warning of communist lack of oppression

Totalitarian regimes in the 20th century are generally associated with fascism and communism. Our paper is devoted to the communist form of totalitarianism, specifically the form that stemmed from the revolutionary theories of Karl Marx (1818–1883). We are not primarily concerned with Marx's views, but the criticism of them that came from the pen of revisionist, German politician, and journalist Eduard Bernstein (1850–1932). He is deemed to be one of the leaders of the first generation of reformist Marxists, those who from the late 19th century worked with the illusion that Marxism was adaptable to the parliamentary system and could be democratised. This is apparently the “modern” form of the ideology of the workers' movement, whose application can achieve a socially just “socialist” society.

The paper focuses on the fact that Bernstein was one of the first socialists to reveal that the basis of Marx's learning was the anarchism of Auguste Blanqui, at the centre of which the socialist revolution was both an instrument and the objective of all efforts. It was to have been feasible, and implemented, at all costs, with the aim of creating a dictatorship of the proletariat, one of the forms of totalitarian society, in which the majority of society is oppressed by the minority. V. I. Lenin and then J. V. Stalin after him made this even clearer in the condition of so-called one-party government, with a single and unique leader at its head. According to Bernstein, this concept had already proved its aimlessness in the European revolutionary movement of 1848/1849 and subsequently in the failure of the Paris Commune in 1871. He saw the risk of even greater defeats in the deepening Marxist revolution and indeed the aimlessness of the workers' movement that followed it. He therefore sought to explain that the revolutionary instrument is not the most appropriate one to meet the legitimate demands of the working class or to eliminate the exploitation of man by man.

The paper focuses on an analysis of Bernstein's first book publication, published in 1899: *The Preconditions of Socialism*. This was based on justification of the views presented to the German Social Democratic Party congress in Stuttgart between 3 and 8 October 1898. The Czech version of this work was first published by Tiskové a vydavatelské družstvo Samostatnost, s. r. o., in Prague in 1902.

The axis of Bernstein's book is to criticise orthodox Marxism for its subjectivity, which leads to adoration of the goal without there being any clear steps that must be taken on the road to achieving it. This leads to the use of violence and the assertion of steps "at all costs". Bernstein thus warns of the abuse of revolution in favour of what is termed the iron necessity of history, from which it is not far to lack of freedom.

"Democracy is both the means and the objective of living together. It is the means of winning socialism and is a form of making socialism happen," says Bernstein, calling for the expansion of parliamentary democracy because only that form of society guarantees a real and fair transformation from capitalism to socialism. Although in this and other views he warned of the application of Marxism, which leads to lack of freedom, he was also at the root of an unrealistic vision of reforming Marxism (revolutionary socialism).

Lenka VLČKOVÁ KRYČEROVÁ, Mgr., Ph.D.

Československo-sovětský institut I – nástroj totalitarizace vědy v poúnorovém Československu

Cílem příspěvku je pojednat o prvním Československo-sovětském institutu (ČSI), který vznikl z iniciativy ministra školství, vědy a umění Zdeňka Nejedlého 7. listopadu 1950. Měl být hlavním článkem při přenášení zkušeností, metod a forem práce, jakož i výsledků sovětské vědy, včetně věd přírodních a technických do stylu a metod práce československých vědců. Později existoval druhý a třetí ČSI jako badatelské instituce Československé akademie věd. Druhé dva instituty lze chápat jako oborově profilovaná pracoviště, v jejichž činnosti se projevovala řada totalitních praktik a úkolů, které pomáhaly ke zdůvodnění, obhajobě a upevňování totality. Oproti nim byl první ČSI jednoznačně ideologickým pracovištěm.

První ČSI zpočátku vyvíjel spíše informativní a překladatelskou činnost, působil ovšem nejen ve společenskovědních disciplínách. Poznatky z oblasti sovětské vědy přenášel do československého prostředí prostřednictvím konferencí, diskusí, přednášek a skrze časopisy *Sovětská věda* (ten se dále členil podle oborů, např. historie, zemědělství, strojírenství, lékařství, jazykověda atp.), *Praha-Moskva* a *Nové sovětské knihy*. Od roku 1952 fungovalo Nakladatelství ČSI, jež vydávalo ideologicky zásadní práce sovětských vědců a československých autorů o sovětské vědě. První ČSI se členil do několika sekcí: Společenské vědy, Přírodní vědy, Technické vědy, Zemědělské vědy a Vědy a umění. Jednotlivé sekce měly několik oddělení. V případě společenskovědní sekce, která je pro další výklad určující, se jednalo o oddělení filozofie, historie, jazykovědy, pedagogiky, psychologie, politické ekonomie a státu a práva. V jednotlivých odděleních vznikaly pracovní skupiny, jejichž rozvržení určoval výbor daného oddělení. Pracovní skupinu vedl předseda a jejími členy byli pracovníci vědeckých ústavů, vysokých škol i ministerstev.

Ve výsledku se tedy měla československá věda rozvíjet na „základech vybudovaných vědou sovětskou, nejpokročilejší a nejpokrokovější vědou na světě“. Aby mohly být v našem prostředí využívány tyto „vrcholné“ poznatky, bylo třeba shromažďovat a zpřístupňovat co nejbohatší materiál o SSSR, informovat o nejnovějších sovětských publikacích, překládat je a navazovat co nejúžší kontakty se sovětskými vědci a sovětskými badatelskými institucemi. Taktéž byl podporován vznik vědeckých prací o SSSR, všestranná informovanost československé veřejnosti o přednostech sovětské vědy a taktéž sovětské

veřejnosti o vědě československé. V čele institutu stálo předsednictvo, jehož členy byli předseda, jmenovaný ministrem školství, věd a umění, generální tajemník a předsedové jednotlivých sekcí.

ČSI jako celek měl rovněž za úkol organizovat všestranné studium SSSR. Příspěvek proto bude ve své druhé části soustředěn na oddělení historie, v němž bylo zadání plnit úkoly vyplývající z usnesení Ústředního výboru KSČ zvláště markantní. Mezi ústřední témata proto patřilo „odhalování buržoazní reakčnosti“ a „překrucování dějin“, „boj proti buržoaznímu nacionalismu a kosmopolitismu v historické vědě“ a vedení vědeckých pracovníků k tomu, aby „pochopili vlastenecké poslání své činnosti“. Především však měla práce oddělení vést k důkladnému poznání dějin SSSR a Komunistické strany SSSR, resp. Vsesvazové komunistické strany Ruska bolševiků (VKS[b]), k důslednému poznání oficiálního sovětského výkladu sovětských dějin a na něm stavět všechny československé „vědecké“ práce o historii SSSR a VKS(b).

Lenka VLČKOVÁ KRYČEROVÁ, Mgr., Ph.D.

Czechoslovak-Soviet Institute I – an instrument in the totalitarianism of science in post-February Czechoslovakia

The aim of the paper is to discuss the first Czechoslovak-Soviet Institute (CSSI), which was created at the initiative of Minister for Education, Science and Art of Zdeněk Nejedlý on 7 November 1950. It was to have been the main link in transferring experience, methods and forms of work, and the results of Soviet science, natural and technical sciences included, to the style and working methods of Czechoslovak scientists. A second and then a third CSSI existed later on as the research institution of the Czechoslovak Academy of Sciences. The second two institutes can be seen as sector-specific workplaces, in the activities of which a number of totalitarian practices and tasks were manifested to help justify, defend, and consolidate totalitarianism. In contrast, the first CSSI was clearly an ideological workplace.

To begin with, the first CSSI carried out more informative and translation work, but was active in areas other than just social sciences. Knowledge from Soviet science was transferred to the Czechoslovak environment through conferences, discussions, lectures and magazines *Soviet Science* (which was further divided into disciplines such as history, agriculture, mechanical engineering, medicine, languages, etc.), *Prague-Moscow* and *New Soviet Books*. The CSSI publishing house began its work in 1952, publishing the ideologically fundamental works of Soviet scientists and Czechoslovak authors on Soviet science. The first CSSI was divided into several sections: Social sciences, Natural sciences, Technical sciences, Agricultural sciences, and Sciences and arts. The individual sections had several divisions. At the Social sciences section, crucial for onward interpretation, those divisions were the departments of philosophy, history, languages, education, psychology, political economics, and state and law. Working parties were set up at individual divisions, the layout of which was determined by the committee at that department. The working party was headed by a chairman and was made up of staff from science institutes, universities, and ministries.

As a result, Czechoslovak science was to have developed on “the foundations built by Soviet science, the most advanced and most progressive science in the world”. In order to use this “supreme” knowledge in our environment, it was necessary to collect and make available as much material as possible about the USSR, to report on the latest Soviet publications, to translate them, and to establish as close contacts as possible with Soviet scientists and Soviet

research institutions. The creation of scientific works on the USSR within the home environment was also encouraged, in that these were also intended to inform the Soviet scientific public of Czechoslovak science. The institute was headed by a Bureau, comprising a chair appointed by the Minister for Education, Science and Arts, a secretary-general, and the heads of individual sections.

The CSSI as a whole also had the task of organising comprehensive studies of the USSR. The second part of the paper will therefore concentrate on the history department, at which the task of completing assignments to ensue from the resolutions of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia was particularly marked. The central themes therefore included “uncovering bourgeois reactionary nature” and “twisting history,” “the fight against bourgeois nationalism and cosmopolitanism in historical science,” and leading scientists to “understand the patriotic mission of their activities”. Above all, however, the work of the department was to have led to in-depth knowledge of the history of the USSR and the Communist Party of the USSR, or the All-Union Communist Party (Bolsheviks), and to in-depth knowledge of the official Soviet interpretation of Soviet history, and to build all Czechoslovak “science” work on the history of the USSR and the All Union Communist Party (Bolsheviks).

Jozef ZENTKO, PaedDr., PhD.

Odev pre nového človeka na príklade módy socialistického Československa 50. a 60. rokov 20. storočia

Nová spoločnosť a v nej dôležitý nový človek vyžadoval v povojnovom a socialistickom Československu aj nový účelný a jednoduchý odev a s ním súvisiace módné trendy a módný vkus. Nová ideológia tohto obdobia prinášala odev, ktorý mal za úlohu výrazne potlačiť sociálne rozdiely v socialistickej spoločnosti. Móda ako veľmi zložitý priemyselné odvetvie a tiež dôležitý kultúrny fenomén výrazne odráža spoločenské, ekonomické a politické postoje svojho obdobia. Pre štúdium módy je potrebný interdisciplinárny prístup, ktorý využíva širokú škálu rôznych vedných odborov. Výrazne postavenie majú vedné oblasti a disciplíny ako umenoveda, história, jazykoveda, etnológia a ďalšie. Módu je potrebné vnímať z mnohých aspektov, kultúrnych hľadísk či interdisciplinárnych súvislostí. Práve druhá polovica 20. storočia si vyžaduje aj podrobné mnohoaspektové štúdium pre pochopenie výrazných zmien, posunov a výpovedí v samotnom odievaní. Predkladaný príspevok podrobne analyzuje módný vkus nového človeka v socialistickom priestore 50. a 60. rokov 20. storočia v Československu.

Jozef ZENTKO, PaedDr., PhD.

Clothing for the modern man on the basis of the example of the fashion of Socialist Czechoslovakia during the nineteen fifties and sixties

The new society and the important new man required new utilitarian and simple clothing, and also the related fashion trends and fashion sense, in post-war and socialist Czechoslovakia. The new ideology during this period resulted in clothing the purpose of which was to heavily suppress social differences in socialist society. Fashion as a very complicated industrial sector, and also an important cultural phenomenon, is an important reflection of the social, economic and political attitude at the time. An interdisciplinary approach, which utilises a wide range of varied branches of science, is needed to study fashion. Spheres and branches of science such as the fine arts, history, linguistics, ethnology and others are important. Fashion must be perceived from many aspects, cultural points of view and interdisciplinary contexts. It is the second half of the nineteenth century that requires detailed study from multiple aspects to understand the considerable changes, advancements and testimonies in relation to fashion itself. The submitted paper provides a detailed analysis of the fashion sense of modern man in the socialist era of the nineteen fifties to sixties in Czechoslovakia.

Autoři textů – Authors of texts:

1. Jan Bureš, PhDr., Ph.D.

Katedra politologie a humanitních studií, Metropolitní univerzita Praha,
jan.bures@mup.cz

Kulturní politika KSČ ve třetí čs. republice (1945–1948) jako počátek totalizace české kultury;

The Cultural Policy of the Communist Party of Czechoslovakia in the Third Czechoslovak Republic (1945–1948) as the Dawning of Czech Culture's Totalitarian Transition;

2. Václav Čermák, Mgr., Ph.D.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Praha,
cermakva@slu.cas.cz

Eva Fojtíková a pražská rusistika v 70. a 80. letech 20. století;

Eva Fojtíková and Prague Russian Studies in the 1970s and 1980s;

3. Zdeněk Doskočil, PhDr., Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha,
Zdenek.Doskocil@seznam.cz

Básník Ladislav Novomeský v éře pozdního stalinismu a poststalinismu;

The Poet Ladislav Novomeský in the Era of Late Stalinism and Post-Stalinism;

4. Viktoria Gruzinskaja

Fedor Dostoevsky Omsk State University, Omsk – Institute of World History, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia,
vik11910314@yandex.ru

Návštěva profesora A. L. Sidorova v Československu v letech 1946–1947: mezi vědeckou výměnou a intelektuální expanzí;

Visit of Professor A. L. Sidorov to Czechoslovakia in 1946–1947: between the scientific Exchange and intellectual expansion;

5. Ľubica Harbul'ová, doc. PhDr., CSc.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov,
harbulovalubica@gmail.com

Obraz N. S. Chruščova a jeho reforiem v súdobej československej tlači (reflexe totalitarismu?);

The portrayal of N. S. Khrushchev and his reforms in contemporary Czechoslovak press (reflection on totalitarianism?);

6. Dana Hašková, PhDr.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Praha,

Dana.Haskova@hotmail.com

Akce Konstruktor (ruský šéfkonstruktor tanků ČKD Alexej Surin);

Operation "Designer" (On the Russian Head Tank Designer at ČKD, Alexej Surin);

7. Anna Hausenblasová, Mgr.

Ústav východoevropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha,

anna.hausenblasova@ff.cuni.cz

Výstavy sovětského umění v Československu třicátých let (1930–1938);

Exhibits of Soviet Art in Czechoslovakia in the 1930s (1930–1938);

8. Maeva Chargros, Mgr.

Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc,

Maeva.chargros@gmail.com

Dopad symbolu „vězení národů“ na český nacionalismus (1914–1919);

The Impact of the "Prison of Nations" Symbol on Czech Nationalism (1914–1919);

9. Vít Klepárník, Mgr., Ph.D.

Masarykův ústav vyšších studií ČVUT, Praha,

vit.kleparnik@gmail.com

Koncept totalitarismu a jeho rozklad během 60. a počátku 70. let 20. století;

The concept of "totalitarianism" and its decay during the 1960 and early 1970s;

10. Jiří Kohoutek, Mgr. et Mgr., Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha,

kohoutek@hiu.cas.cz

Právo a prostředí ne-svobody: vybrané legislativní změny a jejich role v totalitárních režimech;

The Law and Environments of Oppression: Selected Legislative Changes and Their Roles in Totalitarian Regimes;

11. Daniela Kolenovská, Mgr., Ph.D.

Institut mezinárodních studií, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha,

Kolenovska@seznam.cz

Sovětský disent v československé diskusi po srpnu 1968;

Soviet dissent in Czechoslovak discussion after August 1968;

12. Miroslav Kouba, PhDr., Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice,

Miroslav.Kouba@upce.cz

„Článek 12: tisk je svobodný v mezích zákona“. Podoby cenzury v knižní kultuře vrcholných fází bulharského obrození;

“Article 12: The Press is Free within the Limits of the Law.” The Shapes of Censorship in Book Culture during the Peak Phases of the Bulgarian National Revival;

13. Michail Kovaljov, doc., Ph.D.

Institut of World History, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia

kovalevmv@yandex.ru

Sovětsko-československé vědecké vazby v letech 1948–1991: nové zdroje a modely studia;

Soviet-Czechoslovak scientific ties in 1948–1991: new sources and models of study;

14. Marek Krejčí, PhDr., Ph.D.

Center for Slavic Art Studies, o. s., Praha,
mkrejci.mkr@post.cz

Architekti ve stínu velkých totalit (1939–1959);

Architects in the Shadow of the Great Totalitarianisms (1939–1959);

15. Jan Květina, PhDr., Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha,
kvetina@hiu.cas.cz

Svoboda jako ne-dominance v kontextu střední Evropy? Republikánské pojetí volnosti jako esence polské šlechtické identity;

Freedom as Non-domination in the Central European Context? The Republican Conception of Freedom as the Essence of Polish Aristocratic Identity;

16. Pavel Marek, prof. PhDr., PaedDr., Ph.D.

Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc,
marekpa@centrum.cz

Engelbert Kučera. Životní příběh hledání osobní politické identity;

Engelbert Kučera. The life story of looking for personal political identity;

17. Alena Marková, Mgr., Ph.D.

Pracoviště historické sociologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha,
alena.markova@fhs.cuni.cz

Běloruská komunistická strana (KPB) a národní otázka v Bělorusku po perestrojce konce 80. let 20. století;

The Communist Party of Belarus (KPB) and national issue in Belarus after perestroika of the late 1980s;

18. Jakub Marša, Mgr. et Mgr.

Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno,
marsajakub@seznam.cz

Na frontě boje proti „náboženskému tmářství“. Práce církevních tajemníků národních výborů v Brně v letech 1948–1960;

On the front of the battle against “religious obscurantism”. The work of the church secretaries of the National Committees in Brno between 1948 and 1960;

19. Matěj Martinčák, Mgr.

Institut za pomorsku baštinu Ars Nautica, Pašman, Chorvatsko,
matej.martincak@gmail.com

Hranice svobody. Chorvatská a srbská kultura ve stínu nacionalistického diskurzu?

The Borders of Freedom: Croatian and Serbian Culture in the Shadow of Nationalist Discourse?

20. Jakub Mikulecký, Mgr., Ph.D.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Praha
mikulecky@slu.cas.cz

Umělecká skupina Kukuv den: kontradiskurzy bulharského undergroundu;

Kukuv den art group: The counter-discourse of the Bulgarian underground;

21. Radomyr Mokryk, Mgr.

Ústav východoevropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha,
Radomyr.Mokryk@ff.cuni.cz

Šedesátníci a (anti)koloniální aspekty sovětské literatury na Ukrajině v době Chruščovova „tání“ (1956–1964);

The Sixtiers and the (anti)colonial aspects of Soviet literature in Ukraine during the Khrushchev Thaw (1956–1964);

22. Jaroslav Nemeš, doc. Mgr., PhD.

Katedra mediamatiky a kulturného dědictví, Fakulta humanitních věd Žilinské univerzity v Žiline, Žilina,
Jaroslav.nemes@fhv.uniza.sk

Tábory Stromu života na Slovensku ako předzvěst' pádu socialismu (1979–1989);

Tree of Life Camps in Slovakia as a herald of the fall of socialism (1979–1989);

23. Jiří Němec, Mgr., Ph.D.

Historický ústav, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno,
jirinemec@phil.muni.cz

Proměny pojetí totalitarismu v myšlení Hannah Arendtové v kontextu dějin idejí;

The transformation of totalitarianism in the thought of Hannah Arendt within the context of the history of ideas;

24. Tomáš W. Pavlíček, Dr. phil., Ph.D.

Masarykův ústav a archiv AV ČR, v. v. i., Praha,

pavlicek@mua.cas.cz

Memento obětí totalitních režimů jako motor kariéry, nebo závazek kontinuity vědecké práce;

Cesty československých astronomů k mezinárodnímu uznání v dobách totalitního řízení vědy (spoluautor);

Memento of the victims of totalitarian regimes as a driving force of careers and the commitment to continue scientific work;

The paths of Czechoslovak astronomers to international recognition during times of totalitarian management of science (coauthor);

25. Jozef Pavlov, PhDr.

Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica,

jozefpavlov.dt@gmail.com

Intolerancia, demagógia a šírenie nenávisťi v literárnej a žurnalistickej činnosti Antona Šaláta;

Intolerance, demagogy and the spread of hate in the literature and journalism of Anton Šalát;

26. Andrea Pokludová, doc. PhDr., Ph.D.

Katedra historie, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava,

Andrea.Pokludova@osu.cz

Postoje JUDr. Richarda Fischera k Moravskému paktu: limity občanských práv a svobod v řešení národnostních otázek na Moravě v předvečer Velké války;

JUDr. Richard Fischer's attitudes toward the Moravian Pact: Limits on civil rights and freedoms in addressing national issues in Moravia on the eve of the Great War;

27. Marek Příhoda, PhDr., Ph.D.

Ústav východoevropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy,
Praha,

Marek.Prihoda@ff.cuni.cz

Hranice (Ne)svobody v písemnictví vrcholné moskevské Rusi;

The Borders of (Un-)Freedom in the Literature of the Grand Duchy of High Moscow;

28. Florian Ruttner, Dr.

Collegium Carolinum, Prague Branch,

Florian.Ruttner@collegium-carolinum.de

Nevinný nacionalista, zlí Američané. Vzorec pro úspěch „dotazníku“ Ernsta von Salomona;

Innocent Nationalist, Evil Americans. The Formula for Success of Ernst von Salomon's "Questionnaire";

29. Jan Slaviček, PhDr., Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha,

slavicek@hiu.cas.cz

Od statického k dynamickému pojetí totalitarismu: Vývoj teorie od Carla J. Friedricha k Juanu J. Linzovi;

From a Static to a Dynamic Conception of Totalitarianism: The Evolution of Its Theory from Carl J. Friedrich to Juan J. Linz;

30. František Stellner, doc. PhDr., Ph.D.

Ústav světových dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha,

Frantisek.Stellner@ff.cuni.cz

Sověťizace českého ekonomického vysokého školství v 50. letech 20. století;

Sovietization of Czech economic higher education in the 1950s;

31. Pavel Szobi, PhDr., Ph.D.

Katedra severoamerických studií, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha,

pavel.szobi@fsv.cuni.cz

Sověťizace českého ekonomického vysokého školství v 50. letech 20. století;

Sovietization of Czech economic higher education in the 1950s;

32. Josef Šaur, Mgr., Ph.D.

Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno,
Josef.saur@phil.muni.cz

Od „volnosti“ ke „svobodě“. Vývoj chápání svobody v ruském myšlení od Fonvizina k Čičerinovi;

From “volnost” to “svoboda”. Developing an understanding of freedom in Russian thinking from Fonvizin to Chicherin;

33. Anna Šírová-Majkrzak, Mgr., Ph.D.

amajkrzak@yahoo.com

Jazyk – nástroj totalitní politiky v komunistickém Polsku versus současná polsko-polská slovní válka;

Language as an instrument of totalitarian politics in communist Poland versus the current Polish-Polish war of words;

34. Martin Šolc, doc. RNDr., CSc.

Astronomický ústav, Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy,
Praha,
Martin.solc@mff.cuni.cz

Cesty československých astronomů k mezinárodnímu uznání v dobách totalitního řízení vědy;

The paths of Czechoslovak astronomers to international recognition during times of totalitarian management of science;

35. Luboš Švec, doc. PhDr., CSc.

Institut mezinárodních studií, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy,
Praha,
svelub@post.cz

Rok 1968, studentská recese a satira jako ohrožení reálného socialismu?

The year 1968, student mischief-making, and satire as a threat to real socialism?

36. Stanislav Tumis, PhDr., M. A., Ph.D.

Ústav východoevropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy,
Praha,

Stanislav.Tumis@ff.cuni.cz

Limity národní identity západních Ukrajinců v kontextu sovětského totalitárního režimu: příklady propagandistických materiálů vztahujících se k aktivitám tzv. banderovského hnutí;

Limits of National Identity of Western Ukrainians in the Context of Soviet Totalitarian Regime: Examples of Propagandist Materials Related to Activities of Banderivets Movement;

37. Helena Ulbrechtová, doc. PhDr., Ph.D.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Praha,

ulbrechtova@slu.cas.cz

Otcové ve službách nacismu a stalinismu: literární perspektiva jejich synů. Martin Pollack a Viktor Jerofejev;

Fathers in the service of Nazism and Stalinism: the literary perspective of their sons. Martin Pollack and Viktor Jerofejev;

38. Radomír Vlček, doc. PhDr., CSc.

Historický ústav AV ČR, v. v. i., pobočka Brno,

vlcek@brno.avcr.cz

Eduard Bernstein a jeho varování před komunistickou nesvobodou;

Eduard Bernstein and his warning of communist lack of oppression;

39. Lenka Vlčková Kryčerová, Mgr., Ph.D.

angua.wolf.borzoj@gmail.com

Československo-sovětský institut I – nástroj totalitarizace vědy v poúnorovém Československu;

Czechoslovak-Soviet Institute I – an instrument in the totalitarianism of science in post-February Czechoslovakia;

40. Jozef Zentko, PaedDr., PhD.

Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

Jozef.zentko@ku.sk

*Odev pre nového človeka na príklade módy socialistického Československa
50. a 60. rokov 20. storočia;*

*Clothing for the modern man on the basis of the example of the fashion of
Socialist Czechoslovakia during the nineteen fifties and sixties.*

